الا ان اولیاء اللہ لا خوف علیہم ولا ہم یحزنون

الحمد للہ کہ کتاب مستطاب دیوان لاجواب پسندیدہ

حضرات صوفیہ کرام و بزرگان عظام

یعنی

دیوان نیاز بے نیاز

رحمۃ اللہ علیہ

بترتیب جدید و اضافہ و اجازت خلف الصدق و صاحب سجادہ حضرت قطب عالم

مدار اعظم نیاز بے نیاز حضرت شاہ نیاز احمد صاحب قدس سرہ

بماہ شوال المعظم ۱۳۱۳ہ ہجری

در مطبع انوار احمدی واقع الہ آباد مطبوع گردید

دفعہ اول ایک ہزار [illegible] جلد [illegible]

بسم اللہ الرحمٰن الرحیم

مناجات حضرت نیاز قدس سرہٗ

الٰہی بحقِ نبیِ انام
علیہ الصلوٰۃ و علیہ السلام

بحقِ امامے علی مرتضیٰ
وصیِ نبی و ولیِ خدا

بحقِ بتول کہ زہراست اُو
نساءِ جہان را ویست آبرو

بحقِ امام حسن مجتبیٰ
جگر گوشۂ شاہِ مشکل کُشا

بحقِ امامِ شہیدان حسین
شہادت ازو یافتہ زیب و زین

بحقِ امامِ شہِ دین و داد
کہ نامش علی ہست و زین العباد

بحقِ امامی کہ باقر خطاب
شنیدم او را ز روی کتاب

بحقِ امامی کہ اُو جعفرست
بصدق و صفا خلق را رہبرست

بحقِ امامی کہ موسیٰ ست نام
ازو یافتہ شرع و دین انتظام

بحقِ امامِ علیِ رضا ‌ ‌ لقب ضامن و ثامن آمد ورا

بحقِ امام محمد تقی ‌ ‌ که دینِ نبی شد ازو منجلی

بحقِ امام تقی هادیا ‌ ‌ شفیعِ خلائق بروزِ جزا

بحقِ امامِ حسن عسکری ‌ ‌ که سوی حقیقت کند رهبری

بحقِ امامی که مهدیست آن ‌ ‌ جهان منتظر کی شود او عیان

بحقِ همه ذریاتِ رسول ‌ ‌ که هستند شان جمله اهلِ قبول

بحقِ محبان و اشیاعِ شان ‌ ‌ بحقِ غلامان و اتباعِ شان

بحقِ بناے که بیت الحرم ‌ ‌ بود نامِ او کعبة الله هم

بحقِ ملائک که بی انقیاد ‌ ‌ کمر بسته اند از سر اعتقاد

بحقِ صحائف که بر انبیا ‌ ‌ بتعلیمِ خلق آمده از سما

بحقِ همه اولیا انبیا ‌ ‌ که بودند شان خاصگانِ خدا

بحقِ کسانی که با مصطفی ‌ ‌ شهادت گرفتند اندر غزا

بحقِ کسانی که با مرتضی ‌ ‌ رفاقت نمودند اندر وغا

بحقِ شهیدانِ دشتِ بلا ‌ ‌ که دادند جان در رضای خدا

بحقِ شهنشاهِ دین غوثِ پاک ‌ ‌ نوازنده از سمک تا سماک

بحقِ غلامانِ این بارگاه ‌ ‌ که هر فرد و فرد است عالم پناه

بحقِ کسانی که دیوانه اند ‌ ‌ بشمعِ جمالِ تو پروانه اند

ز نورِ هدایت چراغم فروز — شب تار ما را بکن همچو روز
منم در جهان پرگنه عیب کوش — همه عیب من پوش ای عیب پوش
وضیعت عمری بطول الامل — وکنت مقصرًا بسوء العمل
کهول و ظلوم و جهول حیات — که گویند بینندگان الامان
بسا گمرهان از تو ره یافتند — بریدند از خود بتو ساختند
چه باشد مرا هم کنی رهبری — که گردم ز هر عیب و نقصان بری
بدر خرقهٔ زور و مکر و فریب — که بر فقر کی بخشد این جامه زیب
لسانی مع القلب فی الاعتراف — بسوء الخصائل و بالاعتناف
بقیدِ تن و بند جسمم اسیر — منم پای در گل توئی دستگیر
توئی داورِ داد و فریادرس — توئی بیکس و زور را زور و کس
توئی شاهدِ بزم کون و مکان — توئی نوربخشِ زمین و زمان
منم بندهٔ پرگنه شرمسار — توئی آفریننده آمرزگار
فان لم تکن لی شفیق رفیق — اکون فی محیط البلایا غریق
منم ماهی قلزم بیکران — که افتاده ام در سراب جهان
بخشکی همه عمر سر کرده ام — در امواجِ خاکی بسر برده ام
ببر سوی بحرِ خود از این سراب — که از پای تا سر شوم غرقِ آب
درِ معرفت بر دلم بر گشای — که ناید نظر جز توام ما سوای

وهب من لدنک الضمیر المنیر — فانک علی کل شیء قدیر

بگیر از من ما و من مائیم — که اینست گبری و ترسائیم

خطے پر گناه و بجودم بکش — خلاصم بفرما ازین کش مکش

شراب محبت بنوشان مرا — جدا ساز از اهل هوشان مرا

ندانم که من کیستم خلق کو — بجز تو ندارم بکس گفتگو

خبر ده الهی مرا زان مقام — که نی صوت میرود آنجا کلام

ز دنیا و دینم همینست بس — ثمن دانم وصلے مرا هیچکس

تجلی ده ای شعلهٔ نور من — بسوزان بیک جلوهٔ طور من

ز خود بیخودم ساز ای ذوالجلال — فراموشیم ده ز هر قیل و قال

بده تاب ای نور جان با عجل — ازان پیشتر که بیاید اجل

سحاب نمود مرا در رکن — تنم را ز نورت پرانوار کن

نماند مرا اسم و رسم و اثر — ندارد کسے از نشانم خبر

تو باشی همیشه بملک وجود — شهنشاه و سلطان تخت شهود

بعجز و نیاز من ای بے نیاز — تلطف بفرما و با من بساز

فطوبی لمن قلبه المستنیر
بنور الاله العلیم الخبیر

غزل فارسی

ای غنی ذاتِ تو از اقرار و از انکارِ ما
بے نیاز از ما و از پیدائی و اظہارِ ما
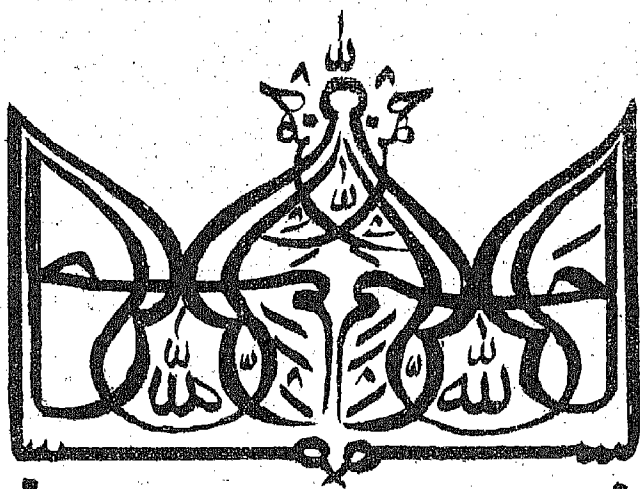
نی بہارت ہستیِ ما نی خزانت نیستی
ای بہارت بی تعلق از گل و از خارِ ما

کنزِ مخفی بود اندر غیبِ مطلق ذاتِ تو
نامِ ما آنجا کجا بود و کجا آثارِ ما

رنگ بیرنگیست اصلِ رنگہای رنگ رنگ
نورِ بیرنگی بہ از نیرنگیِ انوارِ ما

ہستیت خود بحرِ مواجیست ناپیدا کنار
قطرہ باشد یا نمی زان بحر این انہارِ ما

ما کہ باشیم از خودی در حضرتت دم میزنیم
ای کم از کم رو بیرو بیت اینہمہ بسیارِ ما

عینِ ہستی خود توئی پس از تو چون منکر شویم
حجتِ ہستیِ تست این ہستیِ انکارِ ما

کی رسد شاہینِ فکر اندر ہوای اوجِ تو
بے پر و بالست آنجا طائرِ طیارِ ما

از چہ رو دستِ نگہ تا پایۂ کنہت رسد
تابِ دیدارت ندارد دیدۂ ابصارِ ما

کی رسائی یابد اندر حضرتِ تو چون و چند — گرچه زنهار و نفقت و گرمی بازارِ ما

فرض کردم که حجابِ نور و ظلمت دور شد — در حریمِ قدسِ تو ممکن نباشد بارِ ما

تا بیچ از عقل و قیاس و فهمِ جملهٔ خاص و عام — دور از حد یکه باشد حیطهٔ انکارِ ما

ای یکی گنجد در آنجائی دوئی گفتن رواست — بسکه هست عالی ز اطلاقِ کم و بسیارِ ما

نسبتِ تنزیه و تشبیهش نمودن تا سزاست — کی سزد این قیدها در ذاتِ بحتِ یارِ ما

اعتبارات و اضافاتیکه آید بر زبان — نیست در هستیِ ساذج کو بود دلدارِ ما

عینِ ادراک است عاجز ماندن از ادراکِ او — کار با عجز است آخر کار در سر کارِ ما

حیرت اندر حیرت آمد حیرت اندر حیرت است — هست با حیرت ز سر تا پای کار و بارِ ما

گنگ میگردد زبانِ اهلِ عرفان زین مقام — ما عرفنا گفت اینجا سیدِ ابرارِ ما

داده ام از ذاتِ احدیت نشانت ای انیس

چشمِ دل بگشا و بنگر معنیِ اشعارِ ما

ای نهان در کنجِ غیب از دیدهٔ ابصارِ ما — نیست جز تو کس عیان در کوچه و بازارِ ما

خود نقابِ روی او مائیم دیگر هیچ نیست — گر برانداز ز رویش گم شود آثارِ ما

گر بهفتاد و دو ملت جامِ وحدت در دهد — دور گردد اختلافات و این همه تکرارِ ما

در مقامی کو نماید روی خود بی پردهٔ — کی بماند دین و کفر و سبحه و زنارِ ما

بر لبِ جوی جهان یا سازد یرگی تازهٔ — هر زمان آید خرامان سروِ خوش رفتارِ ما

چشمِ ما را یک نگه بر نرگسِ مستش فتاد — بیخود و دیوانه شد فرزانه و هشیارِ ما

ہمچو گوش آمد صدای نغمۂ قولِ الست — میزند بانگِ بلی هر ریشۂ و هر تارِ ما

در شناسائی چسان آید رخِ زیبای او — تابِ دیگر میدهد هر لحظه پر انظارِ ما

روی خود یکدست گو بینیم او را صد هزار — موجبِ کثرت بود آئینۂ بسیارِ ما

رائی و مرآت و مرئی جملگی یک ذات اوست — عقل حیرانست در صنعتگریِ یارِ ما

خود توئی ناظر توئی منظور ای جانِ جهان — پس چرا باشی نهان از دیدۂ نظارِ ما

هستیت ماریست بر گنجِ جمالش ای نیاز — گنج می آید بدست ار کشته گردد مارِ ما

خود تجلی کرد بر خود آن بتِ عیارِ ما — شاهدِ روی خود آمد یارِ گلرخسارِ ما

مقتضای حسن باشد جلوه گر بودن بخود — مهر و مه در آئینه بین شاهدِ گفتارِ ما

یا رب این رو نورِ تابانست یا افسونِ سحر — کز طلسمِ جادوش دیوانه شد هشیارِ ما

موی او گیسوی مشکینست یا دکانِ عطر — شد پر از بوی دلاویزش سرِ عطارِ ما

حسن خود نگذاشتست تا بیند بسوی ماسوا — تا بیاید سوی ما آن یارِ خوش رفتارِ ما

لیکه مجمل یک نگاهی سوی ما هم کرده بود — گو باستغنا نکرده رو باستحضارِ ما

مختفی در ذاتِ او بودیم چون روغن بشیر — سرِ خود میدید و آمد بر سرِ اسرارِ ما

در ازل چون برق بگذشتست از رهِ ملکِ ظهور — دید بالاجمال نقد و جنسِ این بازارِ ما

بود شاخ و برگ و گل در تخمِ ذاتش مندمج — در تماشای خودش شد سیرِ این گلزارِ ما

بی تعین بود کنزِ مختفی اندر گنجِ غیب — در تعین آمد آن گنجینۂ اسرارِ ما

جلوهٔ نوری نمود و نورِ احمدؐ نام ساخت — پس بود احمدؐ احد از روی این گفتار را

از تعین اول و وحدت بیانی کرده ام
ای نیاز آور بگوش این گوهرِ شهوار را

به بستانِ تجمل گلعذاری کرده ام پیدا — سراپا و گلکشتے رنگین نگاری کرده ام پیدا

قیامت قامتی بالا بلای آفتِ جانے — پی غارتگرِ دین سحرکاری کرده ام پیدا

نگارین کافری زاهد فریبی عشوه پردازی — عجائب دلربائی طرفه یاری کرده ام پیدا

جوانی نکته دانی طبع موزونی سخن سنجے — سرِ دیوانِ حسنی خوش شعاری کرده ام پیدا

بیا جانان تماشا کن چراغانِ تنِ سوزان — بداغستانِ دل رنگین بهاری کرده ام پیدا

جگر آتش دل آتش سینه آتش دیدها آتش — بدین هر چار آتش کاروباری کرده ام پیدا

گذارِ کاروانِ لختِ دل از سینه می جستم — رهش از دیدهٔ خونبار یاری کرده ام پیدا

دل و جان را عزیز از بهرِ آن دارم که اینها را — نگر در روی جانان جان نثاری کرده ام پیدا

سر و سامانم از عجز و نیاز و بیخودی خواهیست
بزورِ ناتوانی حالِ زاری کرده ام پیدا

بملکِ هستیِ خود شهریاری کرده ام پیدا — درونِ گردِ تنِ من شهسواری کرده ام پیدا

برافگندم نقاب از رخ رها کردم تعین را — بزورِ بیخودی یک اختیاری کرده ام پیدا

بلغزش بوده ام از بیبائی پای تنِ خاکی — زهی پائیش پای استواری کرده ام پیدا

زدم صد چاک بر کوهِ دلم از تیشهٔ محنت — به تنهائی نشینی طرفه غاری کرده ام پیدا

بسیار ریاضت تقلید همت را نکو دیده
بپسند خاطر دلها عیاری کرده ام پیدا

پر از دُرهای شهوارست داما تم بحمد الله
چنین دولت ز چشم اشکباری کرده ام پیدا

عزیمتها همی کردم که شیطان بر طرف گردد
ز یک دانی و یک بینی حصاری کرده ام پیدا

بصید ما سوا شاهین همت کی فرود آرم
باوج قدس بهر او شکاری کرده ام پیدا

مکان در لامکان دارم نشانم بی نشانیهاست
برون از چهچ وارمن دیاری کرده ام پیدا

شنا ور ماندم اندر بحر جست و جوی یک عمری
رسید ستم بخود یاری کناری کرده ام پیدا

شنا کردن درون بحر بی حد سخت مشکل بود
بیازوی نیاز و عجز کاری کرده ام پیدا

امشب الست کرد حلقه جهان پرور ما
نیّر نور خدا کرد طلوع از بر ما

در شبستان جهان بر نمط شمع سحر
بی قد و قامت مه چارده یا اختر ما

چکد از ابر مجازم رشحات تحقیق
قلزم دید حقیقت شده چشم تر ما

ندا ها جام طهور از پی فردا بردار
جرعه نوش کن این دم زهی ساغر ما

منظر حضرت عشقست بسوی فقرا
که نهاد افسر شاهی جهان بر سر ما

اوج گیرایی ما بین که فضای ملکوت
جمله در سایه شد اندر ته بال و پر ما

فکر هر کس نرسد مغز سخن را ای دل
تنگه شیشه گران کو و کجا گوهر ما

تا نیاز از خودی خود زهی سوزان باش
همچو اسپند با تشکدهٔ مجمر ما

دی پای بند دین مجازی بُدیم ما — اینک قدم بکعبهٔ حقیقی زدیم ما

اسلام را گذاشته در عشق آن صنم — مسجد خراب کرده بدیر آمدیم ما

از تابهای اشعهٔ حسن جمال یار — از پای تا بسر همه آتش شدیم ما

صد شیشهٔ توهم کثرت شکسته ایم — تا گشته در معارف حق اوحدیم ما

ذات و صفات ما همه نقش سوی اوست — از هر جهت بهر جهتش مسندیم ما

پیداست سر عشق ز ابطن بطون من — از بهر طفل معرفتش والدیم ما

بیباک گشته ایم ز شور جهان نیاز
دست از خودی فشانده ز خود بیخودیم ما

دین مغان گرفته و خوش کافریم ما — مستیم و بیکسیم و ز خود بدریم ما

از فرقهای تفرقه بس منکریم ما — با جمع اهل جمع موافق تریم ما

دانا کُشیم و دشمن عقلیم بالیقین — گردن زن تن و دل و جان پروریم ما

رندیم و بیخودیم و ز خود ناآشنا ایم — وز خطرهای وهم صفا خاطریم ما

از جلوهای حسن بچشم نگاه دل — در سخت حیرتیم و بلا مشتریم ما

از تابش شعاع جمال و جلال یار — آتش گرفته از کف پا تا سریم ما

پاکی ز چه سراغ خیالم نیاز نیست
جان را بکف نهاده و خوش بی‌سریم ما

بمرآت جهان بنمود جانان روی زیبا را — برنگ دیگر و شان دگر هر بیننده دیدن را

انیسِ اہلِ ایمان ہم شدہ ہم یارِ بیدینان — بنای کعبہ را ہم ساخت ہم دیر و کلیسا را

بہ پشتِ پارسایان بارِ تقوی بر نہادست او — بجانِ میکشان انداخت مہرِ جام و صہبا را

بنورِ آفتابِ روی او ہر ذرہ تابانست — نہ تنہا ماہِ کنعانی کہ بنمودہ زلیخا را

بقومی فخرِ فقر و خاکساری کردہ ارزانی — بجمعی تاجِ فغفوری و جاہ و حشمتِ دارا

بہر ملکی دگر راہی و رسمی دیگری دارد — بہر طرفی معین ساختہ افواجِ اسما را

بیارد از فیضِ جودِ اوست پر معمورۂ عالم
کہ از تحت الثری بنواخت تا فوق الثریا را

الا یا ایہا الساقی بنوشان جامِ می ما را — کہ نشناسم ز مدہوشی سر از پا و ز سر پا را

سراپا بیخودم گردان ز تیغِ ہستیم برہان — چہ در بندِ خودی یافتم جملہ بلاہا را

بلای بندِ ہستی سخت عقدِ مشکلی دارد — کہ مشکل مینماید حلِ او ہر پیر و برنا را

درین مشکل کشائی بادۂ حکمت چہ کار آید — نمی بینم ترا تابیش الا جامِ صہبا را

بیاکہ جلوہ گر شد بر دلہای راحتِ جانم — دگر بپسندیم من وعدۂ امروز و فردا را

سر و دل یکلک تن مہیا دارم و لیکن — گزیری نیست گر ناید پسند آن شاہِ زیبا را

بپردازیم چہ پروا نیست آنکس را کہ نی پرواست — نہ یارم در جنابِ اوست نہ یارست پروا را

نہادی داغِ دل در سینۂ مہتابِ شب افروز — پراگندی ز عارض چون نقابِ لطف و تا را

چہ بیصبریست یارب دین چہ بیتابی کہ من دارم — مبادا این حالتم ہرگز بقسمت گبر و ترسا را

بشبہای فراقِ تو و در روزانِ مہجوری — اگر بیند مرا صد پارہ گردد سینۂ خارا

نیاز و انکسار و عجز من از حد گذر کرده
بده یکذره بارے بدرگاه خودم یارا

بیا ای ساقی زیبا و پر کن جام صهبا را
پیاپی ده بگاه و بیخبر گردان زما ما را

جمال حسن روی خود بمشتاقان خود بنما
برافگن از رخ و عارض نقاب لعبت رعنا

گدا و بینوایم بیسر و برگیست سامانم
نخواهم ملک اسکندر نه جاه و حشمت دارا

غم هجران مرا کشت و قیامت بر سرم آورد
بیا بنگر بحال ما و بنشان فتنه برپا را

شب انگور آمد اندر چشم من در حال مخموری
بجیب آسمان دیدیم چون عقد ثریا را

نگوشم کی کند جا وعظ و پند واعظ و ناصح
که در مستان نباشد قدر و عزت مرد دانا را

نیاز اندر طریق خاکساری خوشتر آن باشد
شود دلدارت آخر رام گو سختست چون خارا

بس جامه خون گشته شمشیر جفا را
پیراهن سرخست لباس شهدا را

یک ناخنهٔ دیده چه خست مه لقا
نظارگی ابرو خمدار شما را

اندر لعل آوردهام اینک دل بریان
تا با سگ کوی تو کنم پیش مدارا

گیسوست بروی تو و یا شب رخ روز
یا سود زنگیست بهم ترک خطا را

مست می ناب تو بهوش آمدنی نیست
لا تحجر من کاسک من کان سکارا

چون شمع سراپا بسر گریه و آهم
من نارک قد صرت و حاتا و سجارا

روزی بتماشای رخش چشم من
اجبیت من العین عیونا و بحارا

هر قطرهٔ اشکی که فرو ریختم از چشم
قد کانَ من القلبِ مذاباً و مُثارا

چه دید سر شکم شفقی گفت بیاران
هان دور کنید این کسِ پرکرده دغا را

زین پیش کسی اشک بدین رنگ ندیده است
وز دیده نگر از کفِ من رنگِ حنا را

یا رب چه کنم چاره خود هیچ ندارم
این زندگیِ تلخ بمن نیست گوارا

رحمی به نیاز ای شه بیداد ستمگر
تا کی ندهی داد بفریاد گدا را

ای دل بگیر دامنِ سلطانِ اولیا
یعنی حسین بن علی جانِ اولیا

ذوقی دگر بجامِ شهادت ازو رسید
شوقی دگر بمستیِ عرفانِ اولیا

چون صاحبِ مقامِ نبی و علی است
هم فخرِ انبیا شده هم شانِ اولیا

آئینهٔ جمالِ الٰهیست صورتش
زان رو شده است قبلهٔ ایمانِ اولیا

تا کرد صرفِ حق سر و سامانِ هستیش
گوی سبق ربوده ز میدانِ اولیا

روی نکوش مطلعِ صبحِ سعادت است
سیمای اوست شمعِ شبستانِ اولیا

دارد نیاز حشرِ خود امید با حسین
با اولیاست حشرِ محبانِ اولیا

عشقت آنست کز و نام و نشانم باقیست
گرچه فانی شده ام ذکر و بیانم باقیست

گوهرِ هستیِ من گرچه حباب آسا هست
ذاتِ حق کانِ من و بحرِ روانم باقیست

محفلِ ساغر و می مطرب و نی آخر گشت
مستی و وجدِ دل و رقص کنانم باقیست

شعلهٔ نورِ قِدَم بر دلِ طورم تابید — سوختم خاک شدم سوزشِ جانم باقیست

گر نماندیم درین دیر چه باکست نیاز
گر ز ازل تا بابد جانِ جهانم باقیست

رفتم اندر تهِ خاک اُنسِ بتانم باقیست — عشقِ جانم بربود آفتِ جانم باقیست
سرو سامانِ وجودم شررِ عشق بسوخت — زیرِ خاکستر دل سوزِ نهانم باقیست
کاروانم همه بگذشت ز میدانِ شهود — همچو نقشِ کفِ پا نام و نشانم باقیست
هستیم جمله خیالیست بمثالِ سراب — بالیقین من نیم و وهم و گمانم باقیست

طمعِ فاتحه از خلق نداریم نیاز
عشقم اندر پسِ من فاتحه خوانم باقیست

خیالِ دوست در دل آنچنانست — که عالم جمله از چشمم نهانست
اگر خواهم که بینم خویشتن را — همین بینم که جانانم عیانست
ببین در صورتم با چشمِ تحقیق — حقیقت را مجازم نردبانست
وُجُودُ الکُلِّ عِندی فی خیالِ — نمودِ ماسوا وهم و گمانست
بلای هستیست این عالم آشوب — عدم شهریست کو دار الامانست
اگر دانی که هر شی هست لاشی — بدان که هر مکان هم لامکانست
ولا سرِّ حقیقت کس نداند — مگر صاحبدلے کو رمزدانست
باین و آن نشانِ او مجوئید — که بیرون ذاتِ او از این و آنست

نیاز این گفتگو از من مپندار
کہ نے گفتار نائے راز یاست

یار ما را ہر زمان نام و نشانِ دیگرست	گل بُوَد ہم صورتش در شکل و شانی دیگرست
در طلسمِ خلق بر گنجِ رخش گیسوی او	ہر طرف مارِ سیاہی پاسبانی دیگرست
راہِ او از طالبِ دنیا و دین کی سر شود	طیِ راہِ عشق کارِ کاروانی دیگرست
من نہ تنہا جانفشانی پیشِ جانان کردہ ام	بر سرِ ہر تارِ مویش جانفشانی دیگرست
از اسیرانِ ہوای حورِ جنت نیستم	بلبلِ عشقم مکانم آشیانی دیگرست
فارغ از سود و زیانِ دین و دنیا گشتہ ام	عاشقِ شوریدہ را سود و زیانی دیگرست
دیدہ بر دیدارِ جانانست ما را و سیدم	سینہ ام مجروح ہر دم از سنانی دیگرست
بندۂ عشقم ندارم آرزوی نام و ننگ	آرزوہای چنین کارِ کسانی دیگرست
مرغِ جانم کی فرود آید بہ بستانِ ارم	مرغزارِ مرغِ جانم بوستانی دیگرست
من جہانی غیر ازین ہر دو جہان بگزیدہ ام	خارج از ہر دو جہان ما را جہانی دیگرست
جسم و جانِ کاملان بود مثالِ ناقصان	عاشقانِ عارفان را جسم و جانی دیگرست
فیضیاب از بارگاہِ شیخ عبد القادرم	زین جہت ما را بہ فقر شانی دیگرست

سرِ عشقش در بیانِ کس نیاید ای نیاز
این چنین اسرار را شرح و بیانی دیگرست

دمی کہ صانعِ تقدیر طینتم بسرشت	سرشت خاکِ مرا با شرابِ صافیِ چشت

بلوحِ طالعِ هر کس نوشت کردارے
بسرنوشتِ من بنده نقشِ عشق نوشت

درونِ سینهٔ من ره بسویِ خود آراست
براهِ کعبه روم نی کلیسیا نه کنشت

بنورِ آتشِ مهرش دلم فروزان شد
برنگِ لعل برآمد بسوی خلق انگشت

ز رنج و راحتِ هستی گذشته در جائے
رسیده ام که در آنجا نه دوزخست و بهشت

نیاز را بمقامی که حق عطا فرمود
برابرست درِ بے بها بریزهٔ خشت

مبارک بادت ای دل گشت بینا دیدهٔ کورت
نمایان شد بهر سو جلوهٔ یارِ نکو صورت

عجب کیفیتی دارد نگاهِ یارِ میخوارت
که در مستی و مدهوشی درآمد جانِ مخمورت

قیامت غلغل و غوغاست در جوش و خروشِ تو
که یکسر گوشِ عالم پر شد از ها و هوی شورت

برآید هرچه از دل بر زبان هان فاش گو ای دل
که هشیاران برای بیهشی دارند معذورت

چو رفتی از میان بس خود خدا گشتی انا الحق زن
که شد پیوندِ جانِ جان و دل حالاتِ منصورت

جوابِ ربِّ اَرِنی لن ترانی نشنوی هرگز
بعشقِ آتشین بردی شده سوزان تنِ طورت

نباید در نگاهِ تو بجز آن حسنِ بیرنگی
بهر جانب که بینی باشد آن دلدار منظورت

چو خورشیدِ حقیقت شد برون از مطلعِ جانت
مبدل شد بروزِ روشنی شبهای دیجورت

شرابی خوردی از جامِ لبِ یارِ شکرخواری
سلامت یافت از تلخی هجران جانِ رنجورت

نباشد گر عبادت خالصاً لله ای زاهد
نگو حاصل چه باشد عاقبت زین جنت و حورت

چه تاب آرد دو صد تیره بروی نیاز دل
فروغی از قدم پیداست اندر مشعلِ نورت

رقصم از نغمهٔ ترانهٔ اوست — مستیم از میِ مغانهٔ اوست

شعله زن در متاعِ جان و دلم — آتشِ حسنِ صد زبانهٔ اوست

مدتِ هستیش چه می‌پرسی — کز ازل تا ابد زمانهٔ اوست

آنکه در دو جهان نمی‌گنجد — در دلِ دردمند خانهٔ اوست

شاخ و برگ و شگوفه و گل و خار — جمله رو بندگیِ دانهٔ اوست

جز خدا نیست دیگری موجود — من و تو حیله و بهانهٔ اوست

باطن و ظاهر اول و آخر — قبلهٔ جانم آستانهٔ اوست

خلق و عالم ز ماه تا ماهی — موجِ بحرِ بیکرانهٔ اوست

صدفِ چشم و دل که تا باشد — اثرِ گوهرِ یگانهٔ اوست

روز و شب رشتهٔ امیدِ نیاز
بستهٔ همتِ شهانهٔ اوست

حسنِ روی هر پری رو عکسِ حسنِ روی اوست — رنگ و بوی گلشنِ خوبی ز رنگ و بوی اوست

هر دل اندر هر بدن در فکرِ جست و جوی اوست — هر زبان در هر دهن در فکرِ گفت و گوی اوست

منزلِ هر مشرب و مذهب سرِ کوی اوست — انتهای راه هفتاد و دو ملت سوی اوست

در حریمِ کعبه و دیر و کلیسا و کنشت — قبلهٔ جانِ جهان طاقِ خمِ ابروی اوست

بر لبِ هر جوی باری در گلستانِ وجود — رونق افزای چمن سروِ قدِ دلجوی اوست

فتنه و آشوبِ جهان شورش و غوغای دل — غلغل و شور و دو عالم جمله های و هوی اوست

بی نیاز ای دوستان از بی نیازی شکوه نیست
زانکه در خویشم سراپا را دو در سیم خوی اوست

جان عالم در کمند حلقهٔ گیسوی اوست
عالم جان پای بند پیچ و تاب موی اوست

شاهد اهل نظر حسن و جمال روی اوست
قبلهٔ ارباب دل طاق خم ابروی اوست

آنکه صیاد غزالان دل و جان بوده است
ناوک انداز نگاه دیدهٔ جادوی اوست

رهزن ایمان و دین غارتگر صبر و شکیب
عشوه و ناز و ادا و غمزهٔ جادوی اوست

کی خوش آید در سرم بوی گل بستان دهر
سالها شد کین دماغم پر مشام از بوی اوست

بر دلم ای دوستان از کفر عشقش شکوه نیست
زانکه او زنار دار طرهٔ هندوی اوست

عشقبازان حقیقت بی سر اند ای نیاز
چون سر اینها ز چوگانش بجای گوی اوست

ذات حق خورشید و این اعیان ذرات اوست
تابش ذرات ما از عکس اشراقات اوست

از رخ هر ذره تابان نور خورشید دیست
صورت اعیان عالم مظهر و مرآت اوست

ذات خورشید ست فی الواقع بهر ذره محیط
در صفات و ذات این پیدا و پنهان ذات اوست

در سحاب نیستی تابانست برق هستیش
ظلمت آباد عدم روشن ز ایماضات اوست

امتداد نقطه اش نقش جهان را نقش بست
دفتر آفاق و انفس نسخهٔ آیات اوست

هم وجوب هم قدم هم وصف امکان و حدوث
در نگاه دیدهٔ بینا همه آلات اوست

ملک تحقیقی چون معمور از وهست ای نیاز
در مکان و لامکان تعمیر عمرانات اوست

دل دستگیرِ حلقهٔ زلفِ دوتاے اوست — جان پاے بندِ قیدِ کمندِ هواے اوست

حیرانیم ز حسنِ رخِ دلرباے اوست — دیوانگیِ عقل سرم از بلاے اوست

غارتگرِ قرارِ دل و رهزنِ شکیب — شوخی و ناز و غمزه و طرز و اداے اوست

شور و فغان و ناله و سوز و گداز و آه — درد و تپش بجان و دلم از براے اوست

از نسخهٔ طبیب نباشد شفاے من — دردم هر آنکه داد علاجم لقاے اوست

در رشتهٔ مرادِ من افتاد صد گره — چشمِ نگه بناخنِ مشکل کشاے اوست

تا آشناے عالم و بیگانهٔ جهانست — اندر جهان کسیکه دلش آشناے اوست

سازد بزیرِ سایهٔ خود شاه و جهان — آنکس که زیرِ سایهٔ بالِ هماے اوست

چون بر نیاز جرم و وفاے تو ثابتست
جور و جفا هر آنچه برو شد سزاي اوست

حسنِ جهان ز حسنِ رخِ دلرباے اوست — آبِ روانِ گلشنش از جو بهاي اوست

گه شاخ و گاه برگ و گهی غنچه گاه گل — با جمله اینهمه همه نشو و نماے اوست

هر چند ذره ذره ز مهرست کامیاب — تا هم بگردش از پیِ مهر و هواے اوست

شمس آلم لیتیه و شعشعهٔ ارض و آسمان — بیت المقدسِ دلِ بے شرک جاے اوست

ایوانِ عالم از رخِ نوراے وے است — کفرِ جهان ز طرّهٔ زلفِ دوتاي اوست

باشد ز رخ قیدِ یقین همون سدا — آن کس که در خاطر قیدش سواي اوست

چشمِ دلِ نیاز کرتا بانست چون عقد — از آبِ روشنیِ دُرِ لی بهاي اوست

کسیکه سرّ نهانست در عَلَن همه اوست — عروسِ خلوت و هم شمعِ انجمن همه اوست

بمصحفِ رخِ خوبان همین نمود رقم — که خط و خال و رخ و زلفِ پرشکن همه اوست

ز مهرِ عشق چه واقف شوی یقین دانے — که قیس و لیلی و شیرین و کوهکن همه اوست

نظر بعیب مکن در طیورِ باغ وجود — که طوطیانِ چمن زاغ و هم زغن همه اوست

همین صدا ست بگوشم رسانده بادِ صبا — که لاله و گل و نسرین و نسترن همه اوست

شنیده ام بصنمخانه از زبانِ صنم — صنم پرست و صنم هم صنم شکن همه اوست

ز سازِ مطربِ پرسوز این رسید بگوش — که چوب و تار و صدای تنن تنن همه اوست

شنیدِ من همه صدقست و دیدِ من همه حق — که گوشِ من همه او هست و چشمِ من همه اوست

چنان ز خویش برون رفتم و درون گشتم — که دیده دیدهٔ جانم بجان و تن همه اوست

اگر تو دفترِ اسلام و کفر پاره کنی — یقین شود بتو کین شیخ و برهمن همه اوست

اگر ز قیدِ تعیّن برون شوی چو نیاز — نظر کنی که درین زیرِ پیرهن همه اوست

نیاز نیست که میگوید این کلام ایدم
قسم بحق که درینوقت در سخن همه اوست

اے دیده چه اندر نظرت آمد و رفت — کز دیدنِ او یک اثرت آمد و رفت

دانم که خیالت بدانسان شعلهٔ حسن — چون برقِ درخشان بسرت آمد و رفت

اے دل ز سرت رفت سرِ حسنِ مجاز — صد شکر که این دردِ سرت آمد و رفت

ای جانِ جهان جانِ من زار و نزار — بر لب شده و بهر نظرت آمد و رفت

این مردهٔ تنم بهر قدمبوسی تو — گردی شد و در رهگذرت آمد و رفت

صد حیف ندیدست گهی روی مراد — مشتاق تو چندان بدرت آمد و رفت

از آمدنت در بر ما نیست یقین — صد بار بگوشم خبرت آمد و رفت

ای باد صبا عرض کنش حال نیاز
باشد بجنابش اگرت آمد و رفت

ای دیده ندیدی چه برت آمد و رفت — منظور تو اندر نظرت آمد و رفت

او گرد رهش سرمه نکردی در چشم — حیفست چه کحل البصرت آمد و رفت

چون ابر سیاهست تنت بر تو حجاب — آن بدر منیرت بدرت آمد و رفت

ای فکرِ نازک و باریک خیال — ورنه بسرت موکمرت آمد و رفت

ای دل نگرت نیست شناسائیِ یار — کاندر بر تو سیمبرت آمد و رفت

ای سر بچه دردی و چه شوری و چه وهم — کارام دهِ دردسرت آمد و رفت

دانم که نیازم بکشد سوی تو یار
در کوچهٔ من ماند اگرت آمد و رفت

از عتابِ تو بجانم چه بلا آمد و رفت — در جفای تو چها بر سر ما آمد و رفت

بر لبم شور و فغان و بدلم شورشِ عشق — نالهٔ و آه بهجر تو چها آمد و رفت

بالیقین کرده ستم پیشه ترا مهرِ رقیب — ورنه صد بار خیالت بوفا آمد و رفت

جز وفای تو دلم هیچ نکردست گناه — کین جفا بر سرِ او از تو سزا آمد و رفت

لنگ شد پای خیالم بشمار ره نیافت | سالها داشته در کوی شما آمد و رفت

عرض کن قصهٔ حال دل مفتون نیاز
پیش او گر بود ت باد صبا آمد و رفت

دلا ربودن گوی خدای آسان نیست | بدون ترک سر این گوربائی آسان نیست
بکوی یار ز پا رفتنت بیابی راه | اگر نه سر کنی پارسائی آسان نیست
حجر واز من و تو شو گذر ز بند دوئی | که حق رسیدن ما و شمائی آسان نیست
نخست ترک هوا گیر در تراید دل خام | قدم نهادن تو در گدائی آسان نیست
بیا بصیقل توحید زنگ دل بزدای | بتار آئینه چهره نمائی آسان نیست
وضو بخون جگر کن بحکم مفتی عشق | که از جنابت حدث صفائی آسان نیست
تهی ز خویش چونی شو ز پای تا سر خود | وگر نه بوس لب لعل نائی آسان نیست
بدون برآر تو خود راز در میان مشمار | بهیچ نوع دگر خودنمائی آسان نیست
هزار گونه بدی مندرج به نیکی نفس | ز کید و مکر و فریبش رهائی آسان نیست
بخاک نیستی اول بیا و پست بشو | که سربلندی در رفع لوائی آسان نیست
صفات سمع و بصر علم را ز یار بگیر | وگرنه ای دل نادان سمائی آسان نیست

بکش نیاز کنون مائی هستی خود را
جز این وسیله بگنجت رسائی آسان نیست

آنکه پرورگهش نیاز من ست | شهسوار سمند ناز من ست

از ازل تا ابد بحسنِ قدیم — دیده واکرده عشقبازِ منست

آنکه غارت نمود کشورِ دل — چشمِ شوخِ خونخوارِ نیزه بازِ منست

آئینهٔ معنیست صورتِ من — خود حقیقت نما مجازِ منست

گر انا الحق زنم بعید مدان — در حقیقتم گفتِ حق که رازِ منست

زاهدا کن وضو بخونِ جگر — در سرت گر سرِ نمازِ منست

در میانِ جهانِ کهنه و نو — جانِ محمود در ایازِ منست

از صفاتِ منست فقر و غنا — سوی خود باز چشمِ آزِ منست

همچو نی شو تهی ز سر تا پا — گر خیالت بنی نوازِ منست

آسمانِ بلند و پستِ زمین — از نشیبِ من و فرازِ منست

شمع روشن شده بنورِ دلم — سوزِ پروانه از گدازِ منست

حسن خود عاشقست و خود معشوق
پرورِ نازِ خود نیازِ منست

دیده بازی نه همین دیدهٔ حیرانم سوخت — گرمیِ نظارهٔ جانانم که دل و جانم سوخت

جلوه کردند بتان در حرمِ کعبهٔ دل — چشمِ جادو نگهان مصحفِ ایمانم سوخت

شررِ آتشِ دل بود نه اشکِ رنگین — کاستینِ من و هم گوشهٔ دامانم سوخت

وای ناکامیِ من از لبِ لعلت تا کی — حسرتِ تشنه لبی از چشمهٔ حیوانم سوخت

آه و دردِ منِ جانسوز بروی نرسید — آتشِ عشق چرا همچو سپندانم سوخت

غمِ بیتابیِ دل بود هنوزم در پیش
که دگر جلوهٔ نازت سر و سامانم سوخت

شدّتِ محرقهٔ عشقِ تو هیچم نگذاشت
هم سرِ دردم و هم خواهشِ درمانم سوخت

استخوان سوزیِ مار اسببی پیدا نیست
هان پیِ شیرِ دل اینجمله نیستانم سوخت

خواستم گرمیِ حسنِ تو تحریر آرم
همه تن شعله نمط خامهٔ حسّانم سوخت

گر مجوشی بخموشی مکن ای شاه بیانه
سر بزانو شدنت جانِ غزل خوانم سوخت

مهرِ رویت نه همین دیدهٔ حیرانم سوخت
گرمیِ شعلهٔ حسنِ تو دل و جانم سوخت

شمع سان بر سرِ بزمت همه عمرم بسوزد
لیک یک لحظه بهجرانِ تو نتوانم سوخت

نیست انصاف که بزمِ تو برافروزد شمع
مهر پرور بحضورت به ازان دانم سوخت

دلِ مجموعِ من از غنچهٔ لب بند خوش است
هرزه خندیدنِ گلهایِ گلستانم سوخت

منکه پروانه نمط سوزی و سازی دارم
غلغل و شورِ سحرگاهیِ مرغانم سوخت

لاله زارِ جگرم رشکِ بهارِ ارم است
نوبهارِ بتجلّیِ صحنِ گلستانم سوخت

دفترِ دعویِ تقدیسِ ملائک یکسر
شعلهٔ آتشِ عشقِ دلِ انسانم سوخت

گذرِ قافلها یک نفس آسوده نداشت
غمِ آوارگیِ گردِ بیابانم سوخت

فلکِ افلاک بسیلابِ سرشکم در چرخ
بود تا چشم سهیلت یمِ طوفانم سوخت

بلبلم در قفس و دور ز گلشن به بهار
در چمن نغمهٔ مرغانِ خوش الحانم سوخت

کاروانم همه بگذشت و من و تنهائی
غمِ واماندگی از قافلهٔ یارانم سوخت

داغ بر قست قرار دل بیتاب نیاز
جان باران گهر چشم دُر افشانم سوخت

کافر عشق ز رسم و ره ایمان برگشت — محو نظارهٔ جانان ز دل و جان برگشت

بسکه از چشم سیه مست کسی سرمستم — دلم از ذوق می ساغر دوران برگشت

میتوان از دو جهان از دل و جان برگشتن — مگر از عهد وفای تو که نتوان برگشت

دوش از جلوهٔ ناز تو به صحن گلشن — بلبل از نالهٔ درد گل خندان برگشت

نظر اهل نظر منتج کشفست و شهود — صوفی صافیم از حجت و برهان برگشت

قید مذهب سبب سلب تجرد تا دید — دل بی قید ز هر گبر و مسلمان برگشت

هر که سودای محبت بسر زلف تو کرد — نقد جمعیت دل داد و پریشان برگشت

نگه لطف تو گر سوی نیاز آمد نیست
روزی از رنج و غم و غصه توان جان برگشت

آنچه با باده کشان ساغر صهبا میکرد — دور چشم تو به مخمور دل ما میکرد

فن حسنت که قضا و قدر انشا میکرد — کاش با حاشیهٔ مهر محشی میکرد

جوش عشقت بسرم مستی صهبا میداد — دل صد آیینه ام جلوهٔ مینا میکرد

دیده میساخت بر جای خیال لبت — دل نادیده مقامش بسویدا میکرد

چشم نرگس بچمن راه که میدید خدا — گوش گل آمدنهایی که اصغا میکرد

سحر از آمدنت غنچه خبر داد که گل — نظر لطف سوی بلبل شیدا میکرد

صانعِ جزو و کل این جوهرِ فرد هست | کاش بساخت دهنش لبِ سخن وا میکرد
دستِ بیدادِ تو میگشت جهانرا یکسر | با نوا پامالی هر گشته کفِ پا میکرد
چرخ با اینهمه بیمهری و بیدادگری | بر سرِ گشتهٔ جورِ تو چه مهیا میکرد
شاد بقربانِ کسی جان و دل و ایمانم | که مدام از سرِ الطاف تقاضا میکرد

گر شود جلوه گر اندر نظرش یارِ نیاز
یوسفِ مصر کند آنچه زلیخا میکرد

دلِ ما آنچه ز اغیار تمنا میکرد | شب و تا آئینه خود وصاف تماشا میکرد
بخدا هم حرم و دیر و کلیسا و کنشت | هر که سجدت ترا وای چه بیجا میکرد
شیشه بود دلم یا که طلسمِ حیرت | که بتمثالِ پری جلوه گریها میکرد
عینِ دریاست حبابم بنگاهِ تحقیق | ورنه این قطره چرا شورشِ دریا میکرد
کمیِ قدرم و افزونیِ جاهش باهم | هر یکی حکمتِ تکرارِ مثنا میکرد
حاصلِ غیرتِ من بود پریشانیِ دل | ناخنِ شانه ز زلفت چو گره وا میکرد
صد برم آبله بود پر از خونناب | محتسب سبب این شورش و غوغا میکرد
دلِ من همچو سپندان ببر آتشِ عشق | در حضورِ نظرش لب بسما وا میکرد
لبِ میگون تو پیمانهٔ مستِ الست | ساغرِ چشم تو سر مستیِ صهبا میکرد
قوتِ شاهِ نجف بین که بیک نیم نگاه | میکند آنچه بصد قم مسیحا میکرد
ای نیاز اینهمه اعجاز کسی میگویم | که حقش یاد بتنزیل و طاها میکرد

ای کاشکی که تلخی هجرم رها کنند
وز شربت وصال بدردم دوا کنند

از بنده پروری و نوازش بعید نیست
شاهان اگر نگاه بسوی گدا کنند

آنانکه زیر سایهٔ حیرت مقام شانست
در دل چرا تخیل بال هما کنند

شوریدگان حسن جمال و جلال یار
تسکین دل بملک دو عالم کجا کنند

دیوانگان بادیه پیمای عشق او
هفت آسمان بچشم زدن زیر پا کنند

آن چشم التفات که بر حال دیگرانست
آیا بود که عشر عشیرش بما کنند

بر کشتگان چشم و اسیران دام زلف
غوری براستاد نگاهی چرا کنند

ما را برو برو دگران را بیا بیا
بر ما جفا و جور بر آنها وفا کنند

در رشتهٔ مراد من افتاده صد گره
با ناخن مژه مگر این عقده وا کنند

جانان بسوی اهل نیازت گذار کن
تا جان و دل نثار و فدای شما کنند

وای بر غلطیده در خون که قاتل بگذرد
او چنان ماند تپان وین همچو غافل بگذرد

شسته ام دستان خود از زندگی در بیدلی
کار بر جان می فتد چون نوبت از دل بگذرد

جز دم شمشیر و نوک تیر آن خونخوار کیست
محرم دردی که آن بر جان بسمل بگذرد

نوبتم در ناتوانی تا باین حد سر کشید
آه را هم زور بازو نی که از دل بگذرد

همچو طوفانست پیدا از سرشک اشک من
می نه بینم کشتیم بر روی ساحل بگذرد

عاشقان را غم عجب مونس بدست افتاده است
غم اگر مونس نباشد سخت مشکل بگذرد

داشتم دل یادگارِ یار آنهم یار برد
کیست یارب جانِ من یارب اگر دل بگذرد

در غمِ جانان بیا با ما نشین ای عندلیب
کین حیاتِ چند روزه حال شامل بگذرد

اهل دل گویند ما را آفرین باد ای نیاز
این نیازم گر بنازِ او مقابل بگذرد

گر شبی آن ماهِ تابان بی محفل بگذرد
حیرتی بر شمع و بر پروانه مشکل بگذرد

آنکه او دل دارد از وی حالتِ بیدل بپرس
دردِ بیدل را کسی داند که دل بگذرد

عاشقان را سوی جانان عشقِ کامل رهبر است
عاشق از صادق بود منزل بمنزل بگذرد

آرزویم جز تماشای جمالِ یار نیست
نیست امکان اینکه در دل وهمِ باطل بگذرد

فکر بیهوده عبث در خاطرت داری نیاز
کی تواند چه شدن زخمیکه از دل بگذرد

بسنت آمد و گلدستهٔ بهار آورد
نشاط و خرمی آماده در کنار آورد

ترانهای طرب نغمهای جان افزا
رباب و عود و دف و چنگ را بکار آورد

فزود مستی و جوش و خروش مستان را
هوای نشاط به شیخانِ هوشیار آورد

جفاکشانِ خزان را خوشی مبارک باد
بهار آمد و گلها بشاخسار آورد

شگفت غنچهٔ دل از هوای فصل بهار
نهالِ خاطرِ یخ بسته برگ و بار آورد

رسید بادِ صبا سوی بلبلِ مضطر
[illegible] نسیم گل گفت و در قرار آورد

حضورِ خسروِ هندوستان نظام الدین
نیاز زجانِ دل خویش را نثار آورد

صورتم پست است لیکن معنیِ دارم بلند — باطنم آزاده مطلق ظاهرم در قید و بند

راهِ حق سر کردن آسان نیست جز رفتن بسر — اندرین ره پا بنه ای دل تهمتِ مشکل پسند

نیست جز هستیِ حق پیدا و پنهان در وجود — چشمِ دل بکشا و بنگر بیحجاب ای هوشمند

باطن و ظاهر خود او هست اول و آخر خود اوست — برتر از چند است و چون هم جلوه‌گر در چون و چند

هم خود او شیخ و برهمن هم خود او دیر و حرم — هم خود او خلد است و رضوان هم خود او نار و گزند

هم خود او مست و مے و میخانه هم ساقی خود اوست — هم خود او ملا و واعظ گرم جوشِ وعظ و پند

هم خود او معشوق و عاشق هم خود او حسن است و عشق — هم خود او معبود و عابد در نگاهِ هوشمند

هم خود او اندر تماشاے جمالِ خود بچه جد — هم خود اندر آتشِ عشقت سوزان چون سپند

هم خود او مستغرقِ دریایِ نیرنگے خویش — هم خود آمد از سرِ انکار بر خود ریشخند

هم از خود محجوب گشت و خود ز خود پنهان شده — خود نقابِ خود شده بر روی خود خود را فگند

خویش را حق دان و حق بین تا شوی حق حقیقت — طالبِ حق را نشان دادم ز راهِ حق پسند

نکتۂ تحقیق بشنو از نیازِ بے نیاز
کین همه نقشِ دو عالم نیست اِلا نقشبند

دارم اے عشق ز تو منت و احسانی چند — مشکل چند مرا کرده آسانے چند

هر که دلبندِ تو شد گشت ز هر بند آزاد — خوار و ویران شده در عهدِ تو زندانی چند

بگدائیِ درت شاہے عالم بکنم — تاج بخشانِ جهان اند گدایانے چند

چشمِ دُر ریز دارم بکجا ابرِ سحا — آن همه کانِ دُر این قطرهٔ بارانی چند

فیضِ دریادلیِ دیدهٔ دُربارِ منست — جیبِ قلزم شده پرگوهرِ غلطانی چند
اثرِ حضرتِ عشقست که دارم در دل — لاله‌زاری عجبی رشکِ گلستانی چند

غزلی شسته و رُفته دگری گوی نیاز
که بخوانند و ستایند غزلخوانی چند

نیست تنها بتهمت ناله و افغانی چند — دارم از سوزِ درون بهرِ تو بُرهانی چند
می برآید شررے از بُنِ هر موی تنم — تا فلک رفت سرِ شعلهٔ نیرانی چند
اشک رنگینم از آن جای بچشم وارد — که نثارِ سرِ تست این دُر و مرجانی چند
تا تو آئی بنظر غیرِ تو ناید در چشم — صفِ مژگانست مرا حاجبِ دربانی چند
غمزه و طرز و ادا عشوه و ناز و شوخی — دلبری را چه فراکرده سامانی چند
نیست نرگس بمزارم که ز روی حسرت — خاکم آورده برون دیدهٔ حیرانی چند

غزلی تازه دگر گو بهمین طرز نیاز
که بشنوند و برقصند سخندانی چند

نیست در کوی تو تنها سرِ قربانی چند — فرش راهست همه جا مردمِ انسانی چند
استخوانم شده از سوزِ درون خاکستر — شعله زد آتشِ عشقت به نیستانی چند
اثرِ الفتِ زلفت پریشانیِ دل — چون پریشان نشود یار پریشانی چند
نیست آئینه برویت متحیر تنها — صف زده هر طرفی دیدهٔ حیرانی چند
فیضِ محبوبِ الٰهیست که در خطهٔ هند — خسروانِ دو جهانند گدایانی چند

نه زیانست که جانم به نیازش برود
میدهد در تنِ من هر نگهش جانے چند

امیر المومنین صدیقِ اکبر ‌ ‌ امام المسلمین صدیق اکبر
رئیس العاشقین صدیق اکبر ‌ ‌ انیس العارفین صدیق اکبر
رفیقِ مصطفیٰ در غارِ تاریک ‌ ‌ نبوده غیر این صدیقِ اکبر
نثارِ با حضرتِ مصطفیٰ کرد ‌ ‌ برائے کارِ دین صدیق اکبر
ببین اندر کمالاتِ نبوت ‌ ‌ ز اُمت بہترین صدیقِ اکبر
نبی را داد حق تسکین بمعراج ‌ ‌ بآوازِ ہمین صدیق اکبر
امام ہر کہ و مہ از صحابہ ‌ ‌ کہ شد ای دل جز این صدیق اکبر
باجماعِ صحابہ شد مقرر ‌ ‌ نبی را جانشین صدیق اکبر

نیاز از بہرِ آن مداحش آمد
کہ بودہ ست اینچنین صدیق اکبر

ستمگرا سرِ تربتم گذر دریغ مدار ‌ ‌ بنازِ کشتهٔ خود یک نظر دریغ مدار
فسانہ ایست مطوّل تطاولِ زلفت ‌ ‌ سماعِ مختصرے زان سمر دریغ مدار
گرفت آتشِ عشقم ز فرق تا بقدم ‌ ‌ ز آب پاشیت ای چشمِ تر دریغ مدار
اگرچہ لطفِ جوابم اُمید نیست نیاز ‌ ‌ بلاغِ نامہ ام ای نامہ بر دریغ مدار
اگرچہ صیدِ زبونم ولیکن ای صیاد ‌ ‌ گرفتنم پیِ صیدِ دگر دریغ مدار

نمود بخیر از خویشتن مراغبت مه
خبر ز حالِ من بیخبر دریغ مدار

بظلمتِ شبِ زلفت بغیب اُفتادم
ز جلوهٔ رخِ رشکِ قمر دریغ مدار

بهارِ داغِ دلم رشکِ گلشنِ ارمست
پری رخا سیرِ باغم گذر دریغ مدار

هنوز قابلِ پیوند چاکِ جیبم نیست
ز دستکاریِ خود بخیه‌گر دریغ مدار

شکیب و تاب و توان همرهِ دلم رفتست
تو نیز بیدل و جانم سفر دریغ مدار

نیاز داری اگر آرزوی دولتِ فقر
ز صرفِ ما حضرت تا بسر دریغ مدار

دارد دلِ دیوانه ام سودای لیلای دگر
مجنونِ طبع وحشیم گزید صحرای دگر

در هر نظر بنمایدم طرزِ دگر حسنِ بتم
هر لحظه بینم جلوهٔ هر دم تماشای دگر

چون من ز سرتا پای خود صرفِ تمنایش شدم
هیچم نمانده تا زنم حرفِ تمنای دگر

نارفته راهِ یکقدم طیِ مراحل کرده ام
تا داده جای خود ز دست آسوده ام جای دگر

در هر شکست و ریختن مستحکمی شد حاصلم
در هر بر افتادن ز پا دریافتم پای دگر

در حالتِ نزعِ نیاز ای یار جانبخشم بیا
بهتر نباشد زین علاج ایندم مداوای دگر

میکند یا موجِ دلم هر لحظه اظهاری دگر
از درونم میزند سر هر دم اسراری دگر

بلبلِ دستان سرای جانِ ما در هر نوا
میدهد ما را نشان از سیرِ گلزاری دگر

میتماید هر زمانم محرمِ اسرارِ غیب
یارِ من با طرزِ نو در رنگِ گفتاری دگر

حسن دیگر می‌شود در هر نگاهم جلوه‌گر
میکند هر دم تماشای رخ یاری دگر

کی شوم قانع بهر ماه‌رویان جهان
چونکه اینها قطره اند از بحر زخاری دگر

رب ارنی میسرا بد موسی هر موی من
میدهد در هر تجلی جلوه دیداری دگر

چشم عالم بین چه تاب آرد بخورشید رخش
دیدن رویش بود مقدور ابصاری دگر

عشقبازان حقیقت راست از سر تا قدم
راه و رسم دیگر و اوضاع و اطواری دگر

علم رسمی در کنار انداز و گیر از دل سبق
نکته عشقت کند حل بحث و تکراری دگر

هستم از صبح ازل در مستی و جوش و خروش
خورده ام من جام می از دست خماری دگر

ای نیاز از جوش مستی یکدمی فارغ نیم
نیست جز با هو و شورم تا ابد کاری دگر

هر چه از سحر و فسون اندر جهان می‌بینمش
جادو چشمان فتان بتان می‌بینمش

نیست پروای دلم را غیر پروای بتان
فارغ از سود و زیان و دو جهان می‌بینمش

جنة الماوای دل کوی بتان دانسته ام
زان جهت مستغنی از حور و جنان می‌بینمش

در ازل شغل دلم مهر بتان هی بوده است
زین سبب روز و شب اندر کار آن می‌بینمش

دلا لیا به خیز و رو چون سایه همراه نیاز
زانکه در راه حقیقت خوشروان می‌بینمش

آنچه او صبح ست از روی بتان می‌بینمش
وانچه او شامست از موی بتان می‌بینمش

هرچه از سحر و فسون آید پدید اندر جهان
غمزهٔ چشمان جادوی بتان می‌بینمش

دل بامیدی که گاهی دست بر دامن زند | در ته خاک ره کوی بتان می‌بینمش

جان بقالب تنگ گشت و تا لبانم آمده | دل هنوز اندر پی جوی بتان می‌بینمش

آگهی کی باشدش از شور و غوغای جهان | روز و شب در شور و هاهوی بتان می‌بینمش

چون تماشا شد این دماغم بیدماغ از بوی گل | پر دماغ از بوی گیسوی بتان می‌بینمش

نیت سجده بسوی کعبه چون آرم بدل | سر نهاده سوی ابروی بتان می‌بینمش

دیر را دانم حرم در پای بت سر آورم | زانکه وجه الله خود روی بتان می‌بینمش

بت پرستی کی گذارم ناصحا منعم مکن | اسجدو میخوانیش حق سوی بتان می‌بینمش

نه ابها تام صنم گیر از ادب پیشش نیاز
چونکه از قوم دعاگوی بتان می‌بینمش

آنکه بد سر نهان نور عیان می‌بینمش | هم نه عالم برتر و هم عین آن می‌بینمش

در مقام ذات خود نام و نشان چیزی نداشت | باز در اسم و صفت نام و نشان می‌بینمش

رتبه‌اش عالیست از بود نه بین کون و مکان | بوالعجب هستم که هم در هر مکان می‌بینمش

در تماشای جهان چون نهان واز خلوتش | گرد گرد این و آن خود این و آن می‌بینمش

گاه صاحب هوش و عاقل واعظ عالم شود | گاه مست اندر سر پیر مغان می‌بینمش

گاه با ناز و ادائش شوخ و شنگ و دلربا | در لباس گلرخان خوش نوجوان می‌بینمش

گاه بسمل نیم جان مجروح شمشیر بتان | در شکل زار عاشقان بس ناتوان می‌بینمش

گرچه پوشد کسوت بسیار در رنگ هزار | لیک من اورا چو یک دانم همان می‌بینمش

دل که بود اندر تنم پر از نیاز درد و غم
گم شد اندر عشق بی نام و نشان می بینمش

مست گشتم از دو چشم ساقی پیمانه نوش
الفراق ای ننگ ناموس الوداع ای عقل و هوش

یارب این چشمیست یا جادوست کز کیفیتش
همچو دریای محیط این قطره ام آمد بجوش

شد تنم همرنگ با جان جان به تن همرنگ شد
می برد هر جا که خواهد جان بتن خانه بدوش

گفتمش ای جان من هم جان و هم تن خود توی
گفت فی الواقع ولی در ستر این اسرار کوش

نیست اندر اختیارم ضبط حالت چون کنم
می برآید از درونم نعره وش و نعره وش

دی بدم من شیخ دین سبحه خوان مسجد نشین
هستم اکنون بت پرست و کافر زنار پوش

زهد و تقوی درفگندم زیر پای آن صنم
مذهبم عشقست و رندی مشربم جوش و خروش

زاهدا بشنو خدا را آنچه میگویم ترا
زهد بیمعنی گذار و جام عشق از من بنوش

خدمت پیر مغان بر خود گرفتم فرض عین
کمترین از بندگانش بنده ام حلقه بگوش

بر در میخانه بنشستم بصد عجز و نیاز
گشته ام از سر بکد و جام می طاعت فروش

عالمی پر شور گشت از غلغل و شورت نیاز
بکدمی ای یار من از های و هویش کن خموش

پرتو مهر قدیمست این مه تابان عشق
جلوهٔ نوریست آتش سوزان عشق

دود آه سرکشی از سینهٔ سوزان من
مد بسم الله باشد بر سر دیوان عشق

عاشقان در بینوائی خسرو یها میکنند
شاهی کونین دارد بی سر و سامان عشق

شمع و پروانه هم دارند ربطِ عاشقی
نیک سنجیدیم سوز هر دو در میزانِ عشق

در حریمِ وصلِ جانان در نهادم چون قدم
هستیم را کرد بیرون از درش دربانِ عشق

صبر و دل هوشِ سرم چون طاقتِ مهمان نداشت
خود برفت و خانه را بگذاشت با مهمانِ عشق

دارد آزادی ز تقییدات و هم بیگمان
هر که دارد پای در زنجیر در زندانِ عشق

کافرِ عشقم مپرس از دینِ من ای همنشین
عشق اسلام است و دین در ملکِ کفرستانِ عشق

فارغ از رسم و رهِ گبر و مسلمان ساخته
مرحبا صد مرحبا بر لطف و بر احسانِ عشق

کشتهٔ شمشیرِ عشق از مرگ باشد در امان
زنده جاوید باشد مردهٔ بیجانِ عشق

لَیسَ فِی سُوقِ الحَقِیقَةِ مِن مَتَاعٍ غیرِ حق
لَیسَ مِن دُونِ الفَنا جِنسٌ علیٰ دکّانِ عشق

لطفِ سیرِ عشقبازی از سرِ بی سر مپرس
کاندرین میدان سرش گوییست در چوگانِ عشق

در نگاهِ موشکافِ دیدهٔ اهلِ نظر
در پسِ هر پرده دارد جلوهٔ جانانِ عشق

چشمِ ادراکِ خرد را بهره نبود ای نیاز
از تماشائی که بیند دیدهٔ حیرانِ عشق

باز بر تختِ دلم شد جلوه‌گر سلطانِ عشق
سوخت رختِ هستیم از آتشِ سوزانِ عشق

بعدِ وهمی سر کند در یک قدم برداشتن
طرفه طرفه دارد این جولانیِ یکرانِ عشق

جوششِ دریای عشق است این جهان و آن جهان
گنبدِ گردون حبابی باشد از عمانِ عشق

یک نمود این کثرتِ وهمی بیک دو کردهم
بوالعجب ماندم ز کارِ خنجرِ برانِ عشق

گرچه یک آسانِ عشق آسان کند صد مشکلم
لیک مشکل‌تر ز صد مشکل بود آسانِ عشق

آب حیوان مرگ باشد در مذاق عاشقان
زنده جاوید هستند آنکسان از جان عشق

زاهدا تا بین اگر بینائی داری هوس
هان بکش در دیده کحل خاک اصفاهان عشق

ملت و آئین عشق از جمله ملتها نکوست
زین جهت ره میروم بر جادهٔ یاران عشق

چون زلیخا من اسیر یوسف مصری نیم
در نظر دارم هزاران یوسف کنعان عشق

نی بوصل آرام جان نی در فراق آسودگی
از که جویم چارهٔ این درد بیدرمان عشق

ای نیاز از گفتگوی این و آن بس کن خموش
محو شو اندر تماشای رخ جانان عشق

جلوه گاه ذات بین در منظر ایوان دل
عرش سلطان وجوب این کرسی مکان دل

گنبد گردون عالم از حبابی بیش نیست
کو نمودار آمده از بحر بی‌پایان دل

دیده چون میدان دل برهان سلم نقض یافت
نفی عکس قیاس ست حجت و برهان دل

چون زلیخا کی شوم من مبتلای یوسفی
صد هزاران یوسف مصری ست در کنعان دل

در حباب دل بصدق جان همی دارم نیاز
تا ابد باشد همین سان دست من دامان دل

از بیان این و آن خاموش بنشین ای نیاز
باش مستغرق بدیدار رخ جانان دل

در راه حق اندیشی بی‌پا شدیم و میرقصیم
دست از خودی و خویشی بشسته‌ایم و میرقصیم

گهه گریم و گهه خندم گهه دست زنم گهه پا
از مستی و جوش انا ها هو کنیم و میرقصیم

جامی ز می باقی از دست خوش ساقی
با کثرت مشتاقی مجنونیم و میرقصیم

از جامهٔ جسمانی زان یوسف لاثانی — بوی خوش روحانی میبویم و میرقصم
ور شوق جمال او یکدل شدم و یکرو — لا واحد الا هو میگویم و میرقصم
در راه شد و آمد مانند دم عیسی — هم سبزهٔ خط بیند میرویم و میرقصم

چون رفت نیاز از خود و از کون و مکان برشد
زد نعره که من بیخود خود اویم و میرقصم

دمی نظارهٔ روی تو ای یار آرزو دارم — برون آ از سراپرده که بسیار آرزو دارم
خیال لعل رویت رشته ام از کفر و دین بشکست — نه من تسبیح میخواهم نه زنار آرزو دارم
نگر گردیده ام گرد تو اندر خواب آسایش — که من سرگشتگی چون خط پرکار آرزو دارم
بسهل از نگاهت میشود صد مشکلم آسان — با انصاف از نظر سازی چه دشوار آرزو دارم
حضور خویش یادم گیر و آنگه مهر کن یا قهر — بهر گونه بدربار تو یکبار آرزو دارم
دلم دانای هر یک میرزائی کو دو یکی نیست — با این جنس گرانمایه خریدار آرزو دارم

نیاز این شیوه را بنیاد هر کیش خویش میدانم
که درد یار را درمان ز اغیار آرزو دارم

نه انکارم ز اغیار است نی یار آرزو دارم — خداوندا دل بی شغل و بیکار آرزو دارم
چو بر مرکز نشستم یافتم جای و مقام خود — دلا گردش چرا بشکل پرکار آرزو دارم
شب بخت سیه را صبح از مهر تو میخواهم — گشود کار آسانی نه دشوار آرزو دارم
ز قید کفر و دین رستم اگر آزادی بخشد — شوم کافر اگر تسبیح و زنار آرزو دارم

مقامِ تحتِ دل میخواهم از چشمِ سیه مژگان — که این مقصودِ خود را بر سرِ آرزو دارم

نگاهِ اندکے مہرے بفرما بر دلِ زارم — اگر انصاف فرمائی چه بسیار آرزو دارم

بدو روزندگی یک لحظه آسایش نمی بینم — ز فیضِ عامِ تو ای مرگ زنهار آرزو دارم

نیاز از رتبه عقل و خرد هرگز مپرس از من
که هر دم مستیِ از چشمِ سرشار آرزو دارم

ما جانِ خود بدلبرِ جانانه داده ایم — آتش ز روی شمع به پروانه داده ایم

در پیسِ ما بیات نه و هم تلوث ست — جانان بحق که بوسه ز پاکانه داده ایم

از ما گره کشا ز دلِ مو بموے یار — سوگندِ زلفِ او بتواے شانه داده ایم

حیرانِ ما بدورِ تو ساقی برائے چیست — در قیمتِ میِ تو دل آیا نه داده ایم

تا چند خستگی و غریبی و بیکسیست — دستِ طلب بدستِ کریمانه داده ایم

زاهد طمع مدار ز ما پابوسِ خویش — بوسِ نیاز بر لبِ پیمانه داده ایم

احرام بستنم بحرم کے سرِ نیاز
ایمان و دین بکافرِ بتخانه داده ایم

هوایِ سیرِ گل دیدن ندارم — چو بلبل ذوقِ نالیدن ندارم

ز داغستانِ دل باغ و بهارم — وگر پروای گلچیدن ندارم

ز بوی زلف بے آهوی جانان — دماغِ مشک بوئیدن ندارم

خدا را بر سرِ بالینم آ یار — که من یارائے جنبیدن ندارم

بروید نرگس از خاکم پس از مرگ — بخود جز حسرتِ دیدن ندارم

زخود رفتم چو پرسیدی ز حالم — خبر از لطف پرسیدن ندارم

اگر در کاهشم قدرت فزودست — بجانت هیچ کاهیدن ندارم

شبی روزی نشد جز خواب بختم — که هم در خواب خوابیدن ندارم

مکن تکلیف دام و دانه صیاد — پر و بازوی پریدن ندارم

بهارم بی بهاری و خزانست — ز گلچین خوفِ گلچیدن ندارم

نیاز اندر سخن سنجی منم هیچ
ولیکن عیبِ دزدیدن ندارم

زروی حسرتِ دیدن ندارم — زباغی داغ گلچیدن ندارم

خروش و جوشِ نالیدن ندارم — دماغی را خراشیدن ندارم

بهارِ سینه ام رشکِ چمنهاست — بداغستان چها دیدن ندارم

منم پروانه و هم شمع و هم سوز — بگردِ غیر گردیدن ندارم

نگه آسا روم بر اوجِ افلاک — زجای خویش جنبیدن ندارم

دلی دارم برنگِ غنچه لب بند — چو گل بیهوده خندیدن ندارم

من آن مهرم که بیرنگیست تابم — برنگِ ذره تابیدن ندارم

بگردِ خود همی گردم چو گردون — برون از خود خرامیدن ندارم

زخورشیدم درخشان جمله ذرات — بخود حرفِ درخشیدن ندارم

محیط عالمم و مرکز نشینم — خطر از دست لغزیدن ندارم

نیاز از من مپرس اینده‌م دگر هیچ
دماغ هیچ پرسیدن ندارم

الا یا ایها الساقی بده جام می نابم — که افگنده‌ست هشیاری بلا در پیچ و در تابم
ندارم آرزوی علم و فضل دو جهان در دل — همینم بس بود کز خود رها نی بیخودی یابم
بده تکلیف علم رسمیم لے عالم حالم — پریشان حالیم رو میدهد از درس ابوابم
مطلق کرده ام من زوجهٔ کونین ازاندم — که با مهرت قبولم اتفاق افتاده ایجابم
نمود این پارهٔ خاکم چو اکسیر آتش عشقت — چه طرفه‌تر قائم النارم بیا بنگر بسیمابم
بوقت نوجوانی حال پیری شد بمن طاری — غم هجران جانانم بشیب انداخته شابم
چه نگرانی و حیرانیست چشمم بین یارب — نمی آید خیال خواب شب هم در شب خوابم
چه طوفان خیز اشک است این روان از چشم خونبارم — که ترسانم ز غرق عالم اندر موج سیلابم

تو صد گونه جفا و جور بر من میکنی جانان
بجز عجز و نیازم نیست دیگر شیوه و دابم

جانان بغم رو بتواند تپ و تابم — سوزان جگرم آه کشم دیده پر آبم
چشم تو ربوده‌ست من هوش و حواسم — بیتابم و بیطاقتم نه بخور و خوابم
ای ساقی سرشار ببین سوی من زار — در آتش غم سوخته ام تحفه کبابم
گر حال دل خسته بپرسی ز سر لطف — ناید بزبان حرف بجز آه جوابم

زنّار بدوشم باد ز زلف تو مارا
مارا بکتابِ دگرے چیست حواله

روی تو کند راهبری سوی صوابم
دل در برِ بیخود دارم و اینست کتابم

بر عجز و نیازم نظرِ لطف و کرم کن
بیخود ز خودم ساز بنوشان می نابم

ز جادوی نگاهِ دیدهٔ آن یار مسحورم
بگوشم چون در آمد از لبِ شیرینش آوازے
اگر پایم بجای سر و گر سر جای پا افتد
بسوی کوی او پویم جمالِ روئے او جویم
گدائی بینوایم ساز و برگم خوش نمی آید
دو نیمم کرده تیغ ابروش در طرفة العینی

خرد گم کرده و دیوانه و مجنون و مسحورم
شدم مستِ الست و در بلا افغانم و شورم
ز مدهوشی و مستیِ خود معذور و مجبورم
چه کارم آید ای جانان دهند ار جنّت و حورم
کلاهِ بیسری بر سر است از تاجِ فغفورم
بحمد الله شهیدِ اکبرم ماجور و مغفورم

مقامم ای نیاز اندر جهان هر کس نمی داند
فریدِ دهر شمسِ وقتم همرنگِ منصورم

بطونِ حق مبطّن وان بجانِ جان نهانم
فروغِ مشعلِ نورِ قدم کرده ست تابانم
مقدس طینتم عالی نژادم این قدر دانم
ز بهرِ تشنگان آبم برای مردگان جانم
بود کحل البصر در دیدهٔ نظارهٔ عالم

ظهورش آشکارا بین برشے رشے اعلانم
چه تاب آرد حدوثِ تیره با شمعِ فروزانم
که ننماید بگل ولائے فنا آلوده دامانم
علاجِ علت و زحمت شفای دردمندانم
غبارِ گرد پائے خاکِ آدم خمیرِ انسانم

برای نه عرض ذاتم چو ابر خمسه را جوهر
که خود اصل الاصول هستم و رکن جملهٔ ارکانم

برون آمد ز بحر ذات من صد گوهر و مرجان
یکی آدم دُر یکتاست زان دریای عمّانم

خور و مه روز و شب حیران بشوق دیدنم گریان
بگردم چرخ با صد جان بلاگردان قربانم

نه کافر گفتنم باید نه مومن خواندنم شاید
که نه در بند کفر هستم نه اندر قید ایمانم

نه قیدِ بند و پایم نه بند قید بالایم
بجز این و آن بود جایم نه در این هستم در آنم

نمود جان و تن در من نباشد جز خیال و فن
نه جان میدارم و نه تن که من خود جانِ جانانم

بشانِ تازه میگردم عیان از مکمن غیبم
نمی یابند اهلِ وهم بر و آنم بیک شانم

نیاز و عجز و بیتابی اگر یابی دمے با من
به بینی بر سر ناز و غنا اندر دگر آنم

جهان پر غلغل و شور است از گفتارِ شیرینم
کجا یابی سخنگو چون لب لعل دُر افشانم

شکر ریزانم

بمیدانِ حقیقت تا سر خود را نه در بازی
نیابی یکسر مو از سر گوے و چوگانم

ره راز و نیاز من نمی یابند گمراهان
نمی بینند خفاشان رخ خورشید عرفانم

درآمد بر سرم ناگه شب آن شمع شبستانم
زد آتش در پر و بالِ دل پروانهٔ جانم

نهاد اندر نهادم آتش حسنش چنان آتش
که از سر تا قدم یکسر بیک شعله بسوزانم

خبر از خویشتن یک لحظه یک ساعت نمیدارم
چنان محو خیال و جلوهٔ جانبخش جانانم

مثال برق بر من تافت و از سرم بگذشت
تن و جان سوخت و رفت از برم آه ای وا جانانم

نه خوابم ماند نے راحت نه تابم ماند نے طاقت
نه تقوی ماند نے طاعت نه دین ماند و نه ایمانم

جنون در جانِ من پیدا قیامت بهر من برپا | بدل اندوه و ماتمها عجب سازست وسامانم

چه وحشت دارد این سودای من یارب بدین وسعت | جهان از عرش تا فرش آمده هم تنگ زندانم

جنونم پرده در شد پنجه زورش چگویم من | که تا پایان دامن شد چیاکِ گریبانم

نمی ترسم من ای واعظ ز هولِ آتشِ دوزخ | که صد چنداست از وے گرمی جان ز سوز هجرانم

گذار کاروانِ بخت دل راهِ تری افتاد | بهر دم میچکد قطرات خون از چشم گریانم

بیا از شور تو حالم شده است افسانهٔ عالم
نمودی فاش ای نادان بخلق اسرار پنهانم

مرید پیرِ مغانم دگر نمیدانم | خراب بادهٔ آنم دگر نمیدانم

همین که پیر مغانست پیر مرشد من | بس است نام و نشانم دگر نمیدانم

بدل چو زمزمهٔ عشق نائیم بدمید | چو نے بشور و فغانم دگر نمیدانم

شرارِ حسنِ رخِ دوست آتشم زده است | حریق سوخته جانم دگر نمیدانم

قبول هدیه‌ام ای شاهِ حسن پا بنما | فدایت ای دل و جانم دگر نمیدانم

درون آینهٔ خویش تا خدا دیدم | بسوی خود نگرانم دگر نمیدانم

ز رازِ دهر چه گویم که خود گمم یاران | جز این که هیچ ندانم دگر نمیدانم

خداپرستیِ من تا خدائیم برساند | فزون ز حصه بیانم دگر نمیدانم

بیار محو شدم چون حباب در دریا | ز چشمِ خلق نهانم دگر نمیدانم

شنیده اگر از من صداے سبحانی | تو گفته‌ای بزبانم دگر نمیدانم

کمالِ فقر شده است از ظهورِ فخر الدین — فدای او دل و جانم دگر نمیدانم

ز بی‌نیازیِ خود میدهم خبر به نیاز
که جانِ جانِ جهانم دگر نمیدانم

عاشقِ بیخبر منم من نه منم نه من منم — عارفِ باهنر منم من نه منم نه من منم
سوزِ دل و جگر منم حشمتِ چره در منم — دانشِ تجربه‌گر منم من نه منم نه من منم
امن منم خطر منم زهر منم شکر منم — نفع منم ضرر منم من نه منم نه من منم
شام منم سحر منم شمس منم قمر منم — در همه جلوه‌گر منم من نه منم نه من منم
این همه بحر و بر منم و این همه خشک و تر منم — قطره منم گهر منم من نه منم نه من منم
شاهدِ دلربا منم مطربِ خوشنوا منم — سمع منم بصر منم من نه منم نه من منم
حسنِ جمالِ حق منم عزِّ جلالِ حق منم — حشمتِ جاه و فر منم من نه منم نه من منم
طوطیِ صد زبان منم بلبلِ نغمه‌خوان منم — روضه منم شجر منم من نه منم نه من منم
صوفیِ باصفا منم هیچ و باخدا منم — اهلِ دل و نظر منم من نه منم نه من منم
آدم و شیث و نوح و هود غیرِ حقیقتم نبود — صاحبِ هر عصر منم من نه منم نه من منم
موسیِ جلوه‌بین منم قبلهٔ فلسطین منم — نور منم بشر منم من نه منم نه من منم
عیسیِ مریمی منم احمدِ هاشمی منم — حیدرِ شیرِ نر منم من نه منم نه من منم

رازِ نیازِ خود منم سوز و گدازِ خود منم
گرده قدم ز سر منم من نه منم نه من منم

من نمنم نه من منم من نمنم نه من منم
تن منتهین حق منم شاهد بین حق منم
کعبه منم حرم منم دیر منم صنم منم
عشق منم جهان منم درد منم زبان منم
ورد منم چمن منم لاله و نسترن منم
بلبل داستان منم طوطی صدزبان منم

رفته ز خویشتن منم من نه منم نه من منم
سر منم علن منم من نه منم نه من منم
مومن و برهمن منم من نه منم نه من منم
روح منم بدن منم من نه منم نه من منم
هم گل و هم سمن منم من نه منم نه من منم
گوش منم سخن منم من نه منم نه من منم

عجز و نیاز هم منم خوبی و ناز هم منم
حسن منم محن منم من نه منم نه من منم

چون یار ببزم آمده پوشیده نقابم
حرفیست جهان از ورق دفتر علمم
دریای محیط است وجودم به حقیقت
عالم شود از مست ز چشم من سرمست
سلطان جهان هستم و آزاد ز هر قید
چون مهر من از مطلع غیب آمده بیرون
ای مرده دلان عین حیات ابدیم
از کشف و کرامات ملا فید که اینها
خود عاشق خود هستم و مشتاق لقایم

پیش من نبود حاجب و غیب حجابم
من نسخهٔ جامع عجب جملهٔ فصل کتابم
در صورت خود گرچه به تمثال انسانم
یاران چه عجب هست که من کشته شرابم
گو شکل گدایانه به پیش گل و آبم
ذرات جهان جمله عیان گشته ز تابم
ای تشنه لبان سوی من آیید که آبم
افتاده بر این سینه به تعداد [illegible]
در شکل تنیا ز آمده دام با پیچ و تابم

باهمه خوبرویم عاشق روی کیستم
زیستم ز دوام جسم و جان هستم سوی کیستم

در دلم این تپیدگی ورنه خود آرمیدگی
ساکن کنج بیخودی بسمل خوی کیستم

جلوه‌گرم بهر جهت نعت منست هر صفت
سجده‌کنان بجان و دل جانب سوی کیستم

مست ز بوی من جهان زین نکهتم روان
واله و مست در پی نکهت و بوی کیستم

باهمه دلبری و ناز شیوه گرفته‌ام نیاز
خاک نمط بزیر پا در ره و کوی کیستم

بیچون و بیچگونم عنقای قاف قدسم
بی شبه و بی نمونم عنقای قاف قدسم

از وحدتم معرا وز کثرتم مبرا
پاک از همه شیونم عنقای قاف قدسم

بیرنگیست رنگم رنگست عار ننگم
دانی که من چگونم عنقای قاف قدسم

از خلق ماسوایم وز امرها ورایم
برتر ز کاف و نونم عنقای قاف قدسم

بی نام و بی نشانم بی شرح و بی بیانم
از عقل بس برونم عنقای قاف قدسم

هر چند در ظهورم نور ظلام و نورم
در پرده کمونم عنقای قاف قدسم

صدر همه صدورم از هر همه خلق دورم
خود باطن البطونم عنقای قاف قدسم

هر قبله هست رویم هر سجده هست سویم
مسجود و عابدونم عنقای قاف قدسم

سلطان بی نیازم گو صورت نیازم
نشناسیم که چونم عنقای قاف قدسم

من آن نورم که اندر لامکان موجود بودستم
باشراق خودم خود شاهد و مشهود بودستم

نه از عالم بیانی نی بود شی آدم نشانی داشت
که از نظارهٔ حسن خودم خشنود بود هستم

بسیطم آن قدر شد منبسط از حب پیدائی
که با یک نقطگی صد با خط ممدود بود هستم

هیولای دو عالم مادهٔ ارواح و اشباحم
حریم جسم و جان را بهر تار و پود بود هستم

ز بهر رفع شرک و دفع وهم هستی غیری
بشکل انبیا و اولیا موجود بود هستم

لباس بوالبشر پوشیده مسجود ملک گشتم
بتصویر محمد حامد و محمود بود هستم

گهی ادریس گاهی شیث گاهی نوح گه یونس
گهی یوسف گهی یعقوب گاهی هود بود هستم

گهی صالح گهی ابراهیم گه اسحق گه یحیی
گهی موسی گهی عیسی گهی داود بود هستم

برای یکسان امروز نقد وقت شان گشتم
ز بهر دیگران روز جزا موعود بود هستم

بدریای حقیقت بهر غواصان دریا دل
بهر عهدی و عصری گوهر مقصود بود هستم

نیازا اندر حقیقت لایزال و لم یزل هستم
مگر با این تعین نیست و نابود بود هستم

ای طالبان ای طالبان من با شما هر جا هستم
هم جلوه گر در دیده ها هم مضمر دلها هستم

این دوری و مهجوریم از وهم و پندار شماست
در نسبت خود با شما دریا و موج آسا هستم

ثابت شوم من از همه بی آنکه اثباتم کنند
بی آنکه استثنا کنند از جمله مستثنا هستم

برعکس رسم اینجهان در پرده پیداشم عیان
چندانکه بی پرده شوم در پردهٔ اخفا هستم

هم صورت ناسوتیم هم معنی لاهوتیم
پنهان تر از پنهان و هم پیداتر از پیدا هستم

در جلوهٔ فرق آمدم از خلوت جمع شدن
از انبساط نور خود بزم جهان آرا هستم

هر چند نبود غیر من در عالم نو و کهن — در ذات بحت خویشتن بر رتبهٔ علیا ستم

با حسن خود در باختم من نرد عشق و عاشقی — هم لیلی و مجنون منم هم وامق و عذرا ستم

گه شیشم اندر خانقه گه زندم اندر میکده — گه سبحه و سجاده ام گاهی می و مینا ستم

هم اول و آخر منم هم ظاهر و باطن منم — هم عالم دنیا منم هم نشأ عقبا ستم

گاهی نیاز ایمان من گه بی نیازی شان من
این هر دو می زیبد بمن هم بنده هم مولا ستم

خواجهٔ خواجگان معین الدین — فخر کون و مکان معین الدین

سر حق را بیان معین الدین — بی نشان را نشان معین الدین

مظهر و جلوه گاهِ نورِ قدم — آفتاب جهان معین الدین

مرشد و رهنمای اهل جهان — هادیِ انس و جان معین الدین

عاشقان را دلیلِ راهِ یقین — سدِ راهِ گمان معین الدین

خواجهٔ لامکان و قدس مقام — آسمان آستان معین الدین

قرب حق ای نیاز اگر خواهی
ساز ورد زبان معین الدین

تنها نه چاک زد بگریبانم اینچنین — دست جنون نمود بدامانم اینچنین

گر لاله زار نیست دلم از هجوم داغ — بارے که کرد رشک گلستانم اینچنین

تیرے و گزر دستهٔ مژگانش آرزوست — لذت چشیده از لب پیکانم اینچنین

واکرده شانه زلفِ گره گیر آن نگار / کاشفته روزگار و پریشانم اینچنین

نیسان شکسته قدر و گهر مبتذل شود / از کان دیده گر گهر افشانم اینچنین

ای رشکِ شمع تا بشبستانم آمدی / شد صرفِ سوختن بدل و جانم اینچنین

جمعِ دلست حاصلم از دست ای رقیب / روی که دیده ام که پریشانم اینچنین

دردم را علاج شرابِ وصالِ تست / بیدرد و من لبی از تو درمانم اینچنین

ظالم هلاک میشوم ایندم اگر شتاب / کردی تو در کشیدن پیکانم اینچنین

تا داغِ شبچراغِ دلم ماهتاب گشت / شد لیلة البرات بکاشانم اینچنین

دارم بطبع میل سخن سنجی ای نیاز
خواهم که یک دو شعر دگر خوانم اینچنین

محوِ نظارهٔ رخِ جانانم اینچنین / آئینه وار دیده حیرانم اینچنین

میسوزی آنچنان که نه دودی نه شعلهٔ / بس بس مسوز آتشِ پنهانم اینچنین

دولابِ چرخ میشود آخر غریقِ آب / گر هست سیلِ دیدهٔ گریانم اینچنین

یارب وان ز نشترِ مژگان کیست این / فوارهٔ روان ز رگِ جانم اینچنین

تا بسته ام خیالِ رخ و زلفِ آن نگار / حیرانم اینچنین و پریشانم اینچنین

لب خشک و تشنه کام و جگر تفته ام هنوز / حالانکه غرقِ قلزمِ عرفانم اینچنین

کو دانشم که بود بحصول تمامِ عمر / یک جذبهٔ تو ساخته نادانم اینچنین

بی گریه سوخت گشتم و با گریه آب برد / گه بی نمم آتشانم و گه بانمم اینچنین

بدنی

زبس بیشتر تو من شدی الحال من توام … بود از برای شکر تو شایانم اینچنین

مضمون آه و ناله موزون بخاطرات … خواهم نمود مطلع دیوانم اینچنین

دودِ من ای نیاز بروے نمی رسد
در مجمرِ سپهر سپندانم اینچنین

خدارا ای صبا بگذر بسوے خاکسارِ من … ببر در کوی آن جانانه این مشتِ غبار من

نقاب از رخ بر اندازی قیامت پرده دارِ من … قیامت ساز کن امروز پسند انتظار من

که آمد در دیار من که شد نو در دیارِ من … چه شد ای بیقرارِ من که شد صبر و قرار من

ز جیب و دامنم دست جنون نگذاشت یکتارے … بدوای بخیه گر مشفق چه خواهی کرد کارِ من

نمیکردی تو اول ذبح این صیدِ زبونم را … اگر در شانِ فتراکت شکست آید شکارِ من

مکن اوراقِ اجزای حیاتم درهم و برهم … مده بر باد ای ظالم کتابِ مستعار من

بدلِ فقر شاهی سکینم از خوبی طالع … نه جم دارد نه کے این طالع گردون سوارِ من

بعیاری قسم ای یار عیارم مکن پنهان … که بود این همکنار من که دل برد از کنارِ من

زبس محوِ خیالت در دلِ شبهاے تاریکم … سویدای قلب شد تاریکی شبهاے تارِ من

بکامِ دیده ام صهباے دیدار ای شمیرِ نری … نمیدانی نگردد چون خمارِ انتظار من

نیاز اعجاز عشقست این سخن سنجی و خوشگوئی
وگرنه شعر بے لغزش کجا گو بقدار من

گلے نشگفت جز داغ جگر بر شاخسارِ من … بهارِ سوختن پیداست اندر لاله زارِ من

جنون بر خویشتن نازد ز جیب تار تار من
مغیلان بر خود شان بالد ز پای خار خار من

نباشد خالی از جولانگری گرد و غبار من
نمایان زین میان میگردد آخر شهسوار من

نروید در زمین سینه ام جز دانهٔ عشقت
ز خوناب دلم سرسبز گردد کشتکار من

گهی گریم گهی خندم گهی افتم گهی خیزم
بیک حالت قرارم نه چه شد ای بیقرار من

من از مستی بچشمانه نه از خود میروم یاران
که در دستم نماند ایندم عنان اختیار من

گه از زلفت پریشانم گه از روی تو حیرانم
همین کفر است و ایمانم همین لیل و نهار من

نه آه و ناله تنها دارم اندر عشقبازیها
تماشای دگر هم دارد این آئینه دار من

بهر صیدی ز لولی چشم دامم وا نمیگردد
بصحرائیکه میگردم بود عنقا شکار من

جهان با کثرت خود جنبش وحدت نقطهٔ معدوم است
حسابی دیگری باید بمفتوح شمار من

نیاز از من مجو از بهر دیدِ یار و درمانی
که نبود هیچ شئی جز دیدِ یار اندر دیار من

دمی خرامان میگذشت آن بت ساقی بهر شکار من
با ادا و ناز و شوخی از سر بازار من

چون نقاب زلف مشکین از رخ عارض فگند
شد جهان دیوانهٔ روی پری رخسار من

خرمن جان جهان را سوخت و مانند برق
از نگاه ما گذر کرد آن بت عیار من

بسکه در عشقش شدم از کفر و از ایمان بری
رشتهٔ جانم گسست از سبحه و زنار من

عشق اسلامست و دینم عشق در نشست و در
عشق غمخوار است و مونس عشق یار غار من

دولت شاهی ز چشم اشکبارم شد حصول
دامن فقرم پر است از گوهر شهوار من

یار خوش رفتار

از خیال جعد او خون دلم شد رشک مشک
در نگه دار ای نیاز این نافهٔ تاتار من

دمی در آمد بر سرم آن ساقی سرشار من
از نگاه مست او دیوانه شد هشیار من

می نهم پا جای سر جای سر پا از بیخودی
هوشمندانم چه می پرسند از رفتار من

از خروش و جوش مستی پیر رند و دوستان
نیست جز دیوانگی کار دگر در کار من

دین و اسلامم فدای ساقی سرمست گشت
شد برهمن جام صهبا جبه و دستار من

خواب چشم و راحت جان و قرار و صبر دل
رفته اندر طرفة العین از من بیچار من

جز مقام عشق آهنگی ندارد بلبلم
بر نیاید جز نوای سوز از منقار من

کار فرما شد جنون در ملک جانم ای نیاز
سخت دشوار است بار عقل در دربار من

سر حق پنهانست اندر معنی اسرار من
ظاهرش پیدا است اندر صورت اظهار من

از محیطم نقطهٔ مرکز بود اقلیم ملک
چشم دل بکشا و بنگر وسعت پرکار من

نور ذاتش بر دلم هر دم تجلی میکند
تاب دیگر میدهد هر شعلهٔ دیدار من

در بنای هستیم از نیستی مستحکم است
در شکست و ریختن شد پشتی دیوار من

ای مسلمان کفر باشد جزو لاینفک عشق
زین جهت در عاشقی شد کافری در کار من

زاهد از سر سوادالوجه من آگه نشد
نیست در فهم تو سر قشقه و زنار من

طوطی دستان سرای شوق و ذوقم ای نیاز
نشنوی جز ناله جانسوز از منقار من

نیست جز آهنگ عشق آواز موسیقار من
رگ ارژنی می نوازد زیر لیط هر تار من

بسکه هستم سایه پروردهٔ زبالِ مهریار
یمن میگیرد هما از سایهٔ دیوار من

ای نسیم گلشنی هان سوی دکانم بیا
تا رساند در مشامت بوی جان عطار من

حسن خوبان بهر حق بینی مثال عینک ست
میدهد بینائی اندر دیدهٔ نظار من

آمد اندر ملک جان بر تخت دل سلطان عشق
حاکم عقلم بدر شد از سر هشیار من

همچو دریای محیط این قطره ام شد موجزن
چون بجوشد غم نمود آن قلزم زخار من

کرد مارا بی نیاز آن قبله اهل نیاز
لطف فرماشد باحوال دل افگار من

اسیر عشق مفتونست و مجنون
نمیداند طبیب آزار ما را
نه ماند وا نسیم اندر نظاره
شهید اکبرست این کشتهٔ عشق
بیا جانان منعم لطف فرما

حَرِيقٌ قَلْبُهُ وَالنَّارُ مَكْنُونٌ
وَمَا يَجْرِي بِهِ مِنْهَاجٌ وَّقَانُونٌ
بَرِيٌّ نَفْسُنَا عَمَّا يَظُنُّونَ
وَمَا لِلزُّهْدِ وَالتَّقْوَى بِمَمْنُونٍ
حُضُورُ الْحَيِّ عَلَى الْأَمْوَاتِ مَمْنُونٌ

نیاز اندر خمارست ای دریغا
وَخَمْرُ الدَّنِّ مَمْلُوٌّ وَّمَدْنُونٌ

مَرِيضُ الْعِشْقِ مَفْتُونٌ وَّمَجْنُونٌ
سَكُوبٌ عَيْنُهُ وَالْقَلْبُ مَحْزُونٌ

يَجِي مَحْبُوبُهُ مِنْ كُلِّ حَبِيْنٍ
فَمَا مَسْجُونُ هٰذَا السِّجْنِ مَسْجُونٌ

وَمَنْ یَعْلَمْ تَدَاوِیْ سِوَی الْحُسْنِ
فَیَخْطِیْ بَتَّةً فِیْهِ فَلَاطُوْنُ

اَلَا یَا صَاحِبَ الْوَجْهِ الْحَسِیْنِ
تَعَالٰی حُبُّنَا عَمَّا یَقُوْلُوْنَ

تَرَحَّمْ وَالْتَفِتْ نَحْوَ الْمَشُوْقِ
فَاِنْ بَاعَدْتَ عَنْهُ مَاتَ مَجْنُوْنُ

بَلَاءُ الْعِشْقِ یَا اُمِّیْ بَلَاءٌ
وَاٰلَافُ الْمَصَائِبِ فِیْهِ مَشْحُوْنُ

عیدست ساقیا در میخانه باز کن
پیمان توبه بشکن و پیمانه ساز کن

هنگام زهد و توبه و تقوی گذشت و رفت
دور حقیقت ست وداع مجاز کن

بنگر به پیچ و تاب دل سوگوار من
کوتاهی لقاء دل زلف دراز کن

بنما بما تجلی جانبخش دلکشا
طرز ادا و غمزه عاشق نواز کن

امروز روز عیش و نشاط و سرورست
جود و عطا و لطف با اهل نیاز کن

گنج قناعت ست که دل را غنی کند
ای دل اگر غنا طلبی ترک آز کن

تا صبح وصل در رسد هر شب ای نیاز
چون شمع آه و گریه و سوز و گداز کن

شاه عشق آمد و شد تخت نشین بر من
شحنهٔ عقل بدر شد ز حد کشور من

همه تن دیده شدم بهر تماشای کسی
هر سر موی نشست همسر چشم سر من

بیشوند حلقه نشین بر محیط هالهٔ ماه
ماهرویان جهان گرد پری پیکر من

واعظا جنت من سینهٔ پر داغ منست
دلبرم حور من و چشم ترم کوثر من

پس فرو ماندہ جناحِ ملکوت از پرواز — بمقامیکہ رسید این دلِ بی پرِ من

یافتند عالمیان تابِ دگر از نورم — چون ز آفاق نہان گشت بلند اخترِ من

تا شوی محرمِ اسرارِ حقیقت چو نیاز
سایہ سان باش پس پیش رو رہبرِ من

دلا خاکِ رہِ کوی محمد شو محمد شو — ز ہر سوی بیا سوی محمد شو محمد شو

بہر دم سجدۂ جان سوی ابروی محمد کن — بروی قبلۂ روی محمد شو محمد شو

کمندِ پیچیدہ گیر از قیدِ عالم وارہان خود را — اسیرِ حلقۂ موی محمد شو محمد شو

باخلاقِ الٰہی متصف بودن اگر خواہی — سراپا سیرت و خوی محمد شو محمد شو

بکن خالی مشام از بوی گلہای جہان ای دل — بیا دلدادۂ بوی محمد شو محمد شو

نیاز اندر دلت گر مہرِ عرفانِ خدا باشد
فدای شانِ دلجوی محمد شو محمد شو

من پاکبازِ عشقم ذوقِ فنا چشیدہ — آہوی وحشتِ ہو یم از ما سوا رمیدہ

بُد پردہ ہای وہمی ما را حجابِ دیدہ — دیدیم روی جانان این پردہ ہا دریدہ

گل گشت غنچۂ دل وابستگیش وا شد — چون بادِ نوبہاری بر گلشنم وزیدہ

چون آفتابِ معنی در جانِ من درخشید — گشتم بچشمِ مردم چون مردمک بدیدہ

من نورِ ذاتِ حقم ای صاحبِ بصیرت — در صورتم اگر چہ از خاک آفریدہ

در صورتم نظر کن اندر مرقعِ خلق — نقاشِ دستِ قدرت تصویرِ من کشیدہ

روحِ الٰہیم من جانِ خدائیم من
از صنعتِ عجیبہ ورآب وگل دمیدہ

من جلوہ گاہِ ذاتم ہم مظہرِ صفاتم
ہم اصلِ کائناتم از نورِ ش آفریدہ

آئینہ پُر صفایم جامِ خدا نمایم
ہم عین وہم جدایم ای مردِ برگزیدہ

سلطانِ بے نیازم چون سرو سرفرازم
ہم بندۂ نیازم مثلِ کمان خمیدہ

از جامِ عشق مستم مستانۂ الستم
بے پا و بے سرستم از قیدِ تن رہیدہ

واہد بگیر بر من بگذر ز گفتگویم
نشنیدۂ کہ فرقست در دیدہ و شنیدہ

قولِ نیاز بشنو یعنی ز خود برون شو
چون از خودی برآئے باشے خدا رسیدہ

ای عکس نمائے تو ہر ذرہ چو آئینہ
از دولتِ دیدارت ہر دیدہ چو گنجینہ

گفتار گیانت راہ سنگا مِ تماشایت
ہر شب چو شبِ قدرست ہر روز چو آدینہ

پیدائی و پنہائے ہم صورت وہم معنی
ہم نور و سرورِ تو ہم دیدہ وہم سینہ

این حُسنِ مجازِ ما در چشم حقیقت بین
ہم عینکِ بینائے ہم قطرہ و زینہ

اندر من و او ہر دم رازی و نیازی ہست
روشن بود این معنی بر سالکِ دیرینہ

زہی عز و علای منتہائے اوجِ السّانی
نبیِ یثربیِ مہبطِ تنزیلِ فرقانے

امیرِ عالمِ امرے شہِ معمورۂ خلقے
ادیبِ علوی و سفلی رسول النبی وجانے

ظہورِ کاملِ ذات و صفاتِ حضرتِ یزدان
حبیبی سیدی محبوب خاص الخاصِ ربانے

رحیمی رحمة للعالمینے شافع خلقے — کریم اکرم الخلقے سراپا فیض رحمانے

درخشان آفتاب آسمان حسن محبوبے — چو شمع صبح در بزمش نماید ماه کنعانے

شبستان جهان روشن ز نور ماه روی او — ز تاب شعلهٔ حسنش کند خورشید رخشانے

کند در یک نگه واجب نما آئینهٔ دل را — بیک چشمک نماید از رخش نگار امکانے

حق اندر شان حبیبی محمد نام خود خوانده — محمد آنکه حق نبود تکلم ذوق عرفانے

چه وسعت داده یا رب بظرف آن عظیم الشان را — که آن عبده گوید بجاے قول سبحانی

نیاز اندر دولت گر برنج کبریائش جا گیرد
نبینی تا ابد روے پریشانی و حیرانے

شهی عز و جلالش پور آن با فخر انسانے — علی مرتضی مشکل کشاے شیر یزدانے

ولی حق وصی مصطفی دریای عرفانے — امام دو جهانے قبلهٔ دین و ایمانے

امیر کشور فقر و شه اقلیم عرفانے — خدا گوی خدا دانے خدا بینی خدا شانے

انیس محفل انسی جلیس مجلس قدسے — سرور جان خاصانی نشاط روح پاکانے

سیه ظلمت کشاے مشعل تاریکی عالم — سراپا جلوهٔ نورے تمامی مهر تابانے

براه حق تمامی تا فنا سے کار دانش را — نیا شد جز نبی او کسی دیگر حدی خوانے

پیمبر بر سر منبر نشست و خواند مولایش — که تا مولائیش را باشد اندر خلق برهانے

عجب نبود چه باشد حیران باغ حسان را — که چیار دره هر لحظه ابر فیض و احسانے

نیاز اندر قیامت پیرسالان نخواهی شد — که در حشر تولای علی داری تو سامانے

بدہ دست یقینم ای دل بدست شاہ جیلانی — کہ دست او بود اندر حقیقت دست یزدانی

امیری دستگیری غوث اعظم قطب ربانی — حبیب سید عالم زہی محبوب سبحانی

نشان شان بیچون بیان ہر یکنو سے — بسیرت مثل پیغمبر بصورت مرتضی ثانی

سراپا جلوۂ حسنے تمامی مہر تابانی — کہ بند یعقوبش گر باشد اینجا ماہ کنعانی

زپای پاک او فخریست دوش پاکبازان را — حیاتے تازہ بگرفت از دو دین مسلمانی

شب بخت سیہ را از رخ مہرش کند صبحے — فروزد در لمعہ لطافتش رخ شام غریبانی

ببخشند از رہ فیاضی اولی اینواسے را — گدایان درش ہمچو شاہی تخت سلطانی

ملائک طرف گویان روند اندر رکاب او — چلو داری کند او را خواص النبی جانی

نیاز اندر جناب پاک او از قدسیان باید
کہ آید جبرئیل از بہر کار دربانی

ولا دست طلب یکشا بدرگاہ شہنشاہے — نظام الدین والدنیا علیہ رحمۃ اللٰہی

امیر عالم آرائے ظہیر دین و دنیائے — شہنشاہی علی جاہی بہی شانی حق آگاہے

حمید فیض و ارشادی بعلم فقر استادے — سراپا حسن جانبخشی ہمہ جانان دلخواہے

زدریای تجرد ہی گل لبنان تفریدے — بشکل و صورت انسان نمایان ذات اللٰہے

شبستان جہان شد بیچہ و نور روشنی روشن — کہ طالع گشت از آفاق عالم انجمن ماہے

گرفتہ صورت قالی بنرمش سیرت حالی — زبان شمع شد در مدح او مرغ سحرگاہے

سخاشاکی وجود ہم زد نگاہ گرم او آتش — بروں از آسمان شد شعلۂ مشتی پرکاہے

ز شوقِ عشقِ محبوبِ الٰهی آنچنان گشتم | که تصویرم مصوّر درکشد بصورتِ آبی

چه غم داری نیاز از رفتنِ تنها ازین عالم
که سلطان المشایخ یارِ جان تست و همراهی

ای جلوه گه روئیت هر جهی و هر روئی | راه تو و کوی تو هر راهی و هر کوئی
ای قبلهٔ ایمانم وی جانِ دل و جانم | رو سوی تو گردانم هر طرفی و هر سوئی
با آنکه مبرّائی از وسمهٔ رنگ و بو | رنگ تو و بوی تو هر رنگی و هر بوئی
می بینم انا الحق زن هر ذرّه بمهرِ تو | ما اعظم شانی گو هر تاری و هر موئی
اندر دلِ هر قطرهٔ دریاست بموج اندر | خود بحرِ محیط ست این هر نهری و هر جوئی
این جمله ضمائر را مرجع توئی ای جانان | تعبیر ز تست اینک هر مائی و هر اوئی

اندر رهِ عشقِ تو رفتست نیاز از خود
از تست که زو هست این هر هائی و هر هوئی

گر بر سرِ بالینم نازان بخرام آئی | جان از سرِ نو یابم هم تاب و توانائی
تا پنجهٔ عشقت شد همدستِ دگریبانم | از قبضهٔ دستم شد دامانِ شکیبائی
این آه دلِ سردم وین رنگِ رخِ زردم | یا رازِ درون هردم دادهٔ سرِ رسوائی
ای رشکِ مسیحایم از بهرِ دوا آیم | چون بر دلِ شیدایم یک جلوه نفرمائی
خاکِ رهِ کوی تو این طرفه اثر دارد | هم صندلِ دردِ سر هم سرمهٔ بینائی
بوئی به نیاز آمد از طرهٔ مشکینش | از خود برمید آخر این آهوی صحرائی

سزد آنکه دم زنم من ز کمالِ کبریائی — که سوای حق نه بینم بوجود فی قبائی
همه این صفات و ذاتم که بعالم شهود است — بخدا که اوست پیدا بلباسِ ماسوائی
نظری بصورتم کن بنگاه دیدهٔ دل — که نمایدت سراپا همه جلوهٔ خدائی
همه تهمت است بر من که تو گوئیم منم من — نه منِ منست این من ز خداست خودنمائی

همه دلبری و ناز است که بصورتِ نیاز است
چه نیاز شانِ خاص است ز شیونِ دلربائی

پر بود ز دست این دلم اعجاز نگاهی — زلفت مرا همدم و دمساز نگاهی
هندو شود و چشم سیاهت بپرستد — گر برفگنی بر بتِ شیراز نگاهی
اعجازِ نگاه تو کند زنده جاوید — ای رشکِ مسیحا بمن انداز نگاهی
بر اوجِ تماشای رخت کیست اگر هم — گو طایرِ قدسیست بپرواز نگاهی

چون ناز ترا زینت و زیبی ز نیاز است
زیبد که برا وافگنی از ناز نگاهی

از خلق جدا هستی و هم در همه هائی — از جمله مبرائی و در جمله در آئی
بی نام و نشان بودی و گنجینهٔ پنهان — از بهرِ شناسائی خود صورتِ مائی
بر وحدتِ ذاتست عرضِ کثرتِ شانت — یک شانِ تو خلقست دگر شانِ خدائی
هم شاهِ جهانی بسرت افسرِ شاهی — هم دلق بپرداری و هم شکلِ گدائی
هم معتکفِ مسجدی و سبحه بدستی — هم دوش بزناری و در بتکده هائی

هم بارکشِ خرقه وهم رندِ قباپوش ‌‌ هم زهد سراپائی وهم شرک نمائے

هم صوفی ورقاصی وهم صورتِ مطرب ‌‌ هم چوبے وهم تاری وهم صوت وصدائی

هم نالهٔ جانکاهی وهم خندهٔ جانبخش ‌‌ هم سوزی وهم سازی هم درد ودوائی

هم بلبلِ شیدائی وزاری ونزاری ‌‌ هم درچمن وهرگلِ جلوه نمائے

هم خطے وهم خالے وهم چهرهٔ زیبا ‌‌ هم کاکلِ مشکینی وهم زلفِ دوتائی

هم حسنِ گلزاری وهم برقِ تبسّم ‌‌ هم دیدهٔ فتّانے وبالاے بلائی

هم شوری وهم فتنه وهم آفتِ جانے ‌‌ هم غمزه وهم عشوه وهم نازواداے

هم خنجرِ مژگانے وهم تیغ دوابرو ‌‌ هم تیرِ نگه وهدفِ سینه ماسے

هم غافل وهشیاری وهم بیهُش ومست ‌‌ هم واعظ وهم پیرزدهٔ مغبچه هاسے

هم قاضی وهم مفتی وهم حکمِ شریعت ‌‌ هم گفته اناالحق بسرِ دار برآئی

هم مرشدِ کل گشته بشکلِ شهِ جیلان

بر روی نیاز آئی وارشاد نمائی

اے دل تو چنین درشغب وشور چرائی ‌‌ وے دیده بگو صورتِ ناسور چرائی

ای سینهٔ من ریشِ دل ازبهرکه دارے ‌‌ وی لختِ جگر سوخته چون طور چرائی

وی خندهٔ من صورتِ گریه بچه گشتی ‌‌ وی صبحِ صبحدم شبِ دیجور چرائی

اے راحتِ جان شکلِ غم آمده چونی ‌‌ وی جانِ من آزاری ودرنجور چرائی

در معنیٔ فی انفسکم غور ونگه کن ‌‌ معشوق بیرداری ومهجور چرائی

دلدارِ تو نزدیکتر ست از رگِ جانت
افتادہ بہ پندارِ دو ئی دور چرائی

خورشید جمالِ رخِ محبوب عیانست
ای شپرک دیدۂ جان کور چرائی

جانان بجہانست چو دریا بے بقطرات
چون قطرہ بدریائی و در شور چرائی

از زندگی افزای لبِ ساقی سرمست
می نوش کن و ہان بلبِ گور چرائی

ای زاہد افسردہ بیار و بجنداشعر
در حرصِ بہشت و ہوسِ حور چرائی

یک جو نہ ہم قیمتِ این طاعتِ مہمل
بر تکیۂ این زہد تو مغرور چرائی

بر قولِ نیاز ست اگر علم یقینت
پس دیدہ و دانستہ بدستور چرائی

بر چہرۂ تو نقاب تا کے
بر چشمۂ خور سحاب تا کے

بر دیدۂ ما حجاب از ماست
در ما و تو این حجاب تا کے

بر لُجّہ بحرِ حقیقتم گذر دہ
بینم بغلط سراب تا کے

یک حرف ز عشق خود سبق دہ
خوانم قصصِ کتاب تا کے

بیخود ز خودم کن و بخود دار
مانم بخودی خراب تا کے

مستم بکن از نگاہِ مستت
دارم ہوسِ شراب تا کے

باشم بہ تعلقات ذرات
وا ماندہ ز آفتاب تا کے

ای دلبر من جمال بنما
وی جان من این حجاب تا کے

گردان ز دو کون بے نیازم
گردم پئی آن خراب تا کے

ندانم کیستم مارا چه نامے
بحیرت اندرم هستم کدامے

بحسنِ روی خود سرشار و مستم
نه بینا دانم و نی می نه جامے

نباشم بر زمین نے بر سماوات
مگر در لامکان دارم مقامے

عجب جائیست اندر ملکِ جانم
که آنجا نی سحر باشد نه شامے

چو مهرم شد برون از مطلعِ غیب
ز تابم شد عیان هر خاص و عامے

یقینا هرگرچه فانی مینمایم
ولے در باطنم دارم دوامے

ز وحدت سوی کثرت چون برآیم
همون دم باز گردم تیز گامے

بهر آنے بشانے دیگر آیم
ندیدارم بیک شانی قیامے

گہی بر صورتِ بلبل بنالم
گہے شکلِ گل آیم خنده فامے

بکعبه شیخ و در دیرم برهمن
مغم در میکده هم می و جامے

بهرِ مشرب که بینی نیست جز من
ز من بشنو بهر ملت کلامے

بیاطن ناز در خطا هر نیازم
به معنی خود چه در صورت غلامے

مثنوی

یارِ من باکمالِ رعنائے
خود تماشا و خود تماشائے

عشقبازی بخویشتن دارد
غیرتش تابِ غیر کے آرد

در ازل دیده بر رخش واکرد
خویشتن را بخویش شیدا کرد

در رباطونش نمود عشق مقام — شد مسافر سکونت و آرام

شد چو حبِ نظاره دامنگیر — گشت مطلق بدامِ قید اسیر

از تقاضای حبِ جلوه گرے — آمد اندر حصارِ شیشه پرے

خواست آن حسن بی نظیر مثال — متجلی شدن باین امثال

ناگهان کرد امر کن فیکون — نقش بسته جهان بوقلمون

شد هزاران هزار شکل غریب — از تجلی نورِ ذاتِ حبیب

یک جهانی ز جنس جن وملک — وان دگر از عناصرست وفلک

خود برآمد بشکل این اکوان — حسب درخواستِ حضرتِ اعیان

هست عالم تمام مرآتش — کاندرو ظاهرست آیاتش

طرفه تر اینکه رائے مرآت — جز یکے نے چه گویمت هیهات

لیک اندر جهانِ کهنه و نو — جست وجوی نمود با تگ و دو

هیچ کس را نیافت این قابل — که ظهورش بود درو کامل

آخرالامر سوے آدم دید — بهتر و خوبتر ز عالم دید

متصف با صفات تنزیهی — هم درو وصف ونعتِ تشبیهی

زین سبب شد خلیفه اش انسان — دیگرے کس نبود لایقِ آن

اوست آئینه صاحب لوجهین — گر ببینی تو با حقیقت عین

رخے سوے خصائص ستے — وجه طرفِ نقائص عبدے

سجده اش با نقائص عبدے | جانب آن خصائص ربے
پس همون ساجد ست و هم مسجود | نیست در دهر غیر او موجود
جز عدم نیست غیر ذات خدا | پس بود عین او همه اشیا
مجملے هست اینچه گفت نیاز | کرد کوتاه قصهائے دراز
بایدت گر برین دلیل گواه | کن نظر جانب کلام الله
امر ربی ست روح و سر خداست | ذکر بے کام و بی زبان او راست
حیف در بند جسم و رمانے | نشنوی صوت پاک رحمانے
یار تو هر دم ست با تو کلیم | حیف تو نشنوی کلام قدیم
همه عالم پرست ازآواز | لیک در هاے گوش خود کن باز
باز کردن همین بس ست ترا | بند سازی ره شنیدن را
بشنوی یک کلام نامقطوع | کز حدوث و فنا بود مرفوع
اول و آخرش چو بحید شد | زان سبب نام او بآمحد شد
عالم صورت از ظهور گرفت | از حضورش بساط نور گرفت
رونق افزای انجمن او شد | فیض بخشائے هر سخن او شد
گر باظهار رو نیاوردے | نام آواز در جهان نبردے
بشنو آن بانگ پر سرود از گوش | کن فراموش خویش را و بهوش
غرق شو درمیان بحر محیط | ذات بے کم و کیف نور بسیط

دله

[illegible]

نور بیرنگ هست وحدت ذات — وین تعین بود همه ظلمات

دیده های دلت که نابیناست — پیش تو نور سر بسر اینست

ورنه وحدت کجا و کثرت کو — بوی عنبر کجا کجا بدبو

تو که هرگز ندیده آن نور — چه بدانی حقیقت مستور

تا نیفتد شعاع نور خدا — بر دلت کی شود ترا پیدا

کاین همه ظلمت است نور دگر — کی شود این و آن بهم همسر

ذات مطلق مثال گل باشد — مبدء فیض جزو و کل باشد

وین دوی و تعین است چو خار — می کشد هر یکی ازو آزار

گل شوی گر نظر بگل آری — دامن جان کس نیازاری

ور بتقیید خار در مانی — خود برنجی جهان برنجانی

تو نه آنی هر آنچه فهمیدی — گل نه دیدی تو خار را دیدی

تو ئی تو خاستی گل از گلشن — خار دانستی و شدی گلخن

اندران خار و گل تو فرق بکن
گرچه هستند از یکی گلشن

ای دوست ببین به همه سوی خدا را
خود دیده تماشا رخش آمده بیرون
گه سجدهٔ کلیسا شده ناقوس بجنبش

با عین نگاهی
از حجلهٔ خلوت
در پردهٔ ترسا

میدان بیقین این همگی او شما را
گه دلق بر کرده گه صورت دارا
گه کرده بدست آمده تسبیح و عصا را

مرآت الهی
با حشمت و جاهی
پوشیده کلاهی

گہہ معتکفِ مسجد و در گنجِ تصوّر	پنہان ز جہان شد	گہہ شاہدِ محفل شدہ آن انجمن آرا	رشکِ غیرت دنیا ہے
از روشنیِ عارض و از تابشِ سیما	در کاکلِ عالیش	آوردہ بیرون این ہمگی صبح و مسا را	ہر شام و پگاہ ہے
گمراہ طریقی اگرش غیر بدانے	ای طالبِ مولے	بینی ہمہ او گر ہمہ این ما و شما را	آئی بسودا ہے
مانند نیاز آئی بیرون از چہ ہستی	گر عاشقِ حقے	زان پس تو خدا باشی و بینی تو خدا را	در ہر پہ گاہ ہے

دیگر

در کسوتِ نو آمدہ آن دلبرِ زیبا	ہر شام و پگاہ ہے	گہہ مہرِ درخشندہ بروی ہمہ دنیا	گہہ صورتِ ماہ ہے
گہہ فرش گہی عرش گہی بحر گہی بر	گہہ صورتِ قطرہ	گہہ شکلِ صدف آمدہ گہہ گوہرِ یکتا	کاہی پہ کاہ ہے
گہہ لوق بہر کردہ ببازار برآمد	در شکلِ گدایان	گہہ تاج بسر آمدہ بر تختِ مطلّا	در صورتِ شاہ ہے
گہہ ہیکلِ لیلی شدہ خود جلوہ گری کرد	بر مسندِ خوبی	گہہ ہیکلِ مجنون شدہ گردید بصحرا	با حالِ تباہ ہے
گہہ خندہ کنان رنگِ گل آمد بہ گلستان	در فصلِ بہاری	گہہ نعرہ کنان صورتِ بلبل شدہ شیدا	با نالہ و آہ ہے
از روشنیِ چہرۂ زیبائے ہمو نیست	این نورِ ہدایت	وین ظلمتِ کفر است بگفتار ہویدا	از زلفِ سیاہ ہے
گفتست چو خود لیس کمثلہ شیٔ	در حضرتِ قرآن	زان پس بچہ معان انّم ببینم ہمہ اشیا	جز ذاتِ الٰہی
در خلق نیاز این سخنِ سرِّ حقیقت	بی پردہ مصفّا	این راز نگہدار بکنجِ دلِ شیدا	با حفظِ نگاہ ہے

دیگر

سرِّ خفی از مطلعِ انوار برآمد	تا دیدہ عیان شد	از بہرِ ظہورش پئے اظہار برآمد	بر خود نگران شد
خود گفت انا الحق بسرِ دار برآمد	شہرِ جہان شد	خود بود کہ آن بر سرِ انکار برآمد	تقریرِ جہان شد
خود بود کہ بر شاخِ ثمردار برآمد	در صورتِ انگور	خود خمر شدہ از خُمِ خمّار برآمد	مدہوش کنان شد

گفتم که چه کردی بجهان شعر تو افتاد	گفتا بکلامی
سوزند و خس و خاشاک این شعله بهشت	گر جلوه نمائی
گر بر سر مست آئی مین یک گوئی	گویم که تو هستی
جز ذات تو کس را نکنم سجده تعظیم	ای لبر زیبا
از رقص جانم نغمست هیچ غم نیست	ای حضرت جانان
خاموش نبیا نداز همه این گفت و شنود	گر عاشق او

گفتم به چه گرد آمده این خلق شما را	گفتا بنگاهی
گو آتش برق جست ای یار دل ما را	گو این پرکاهی
شارم بنظر هیچ کسی غیر شما را	معبود الهی
در شان تو گویم صفت مدح و ثنا را	هر شام و پگاهی
هر لحظه بجو میرسد این راز گدا را	جانی و پناهی
بگذار بیا درخ او صبح و مسا را	هر سالی و ماهی
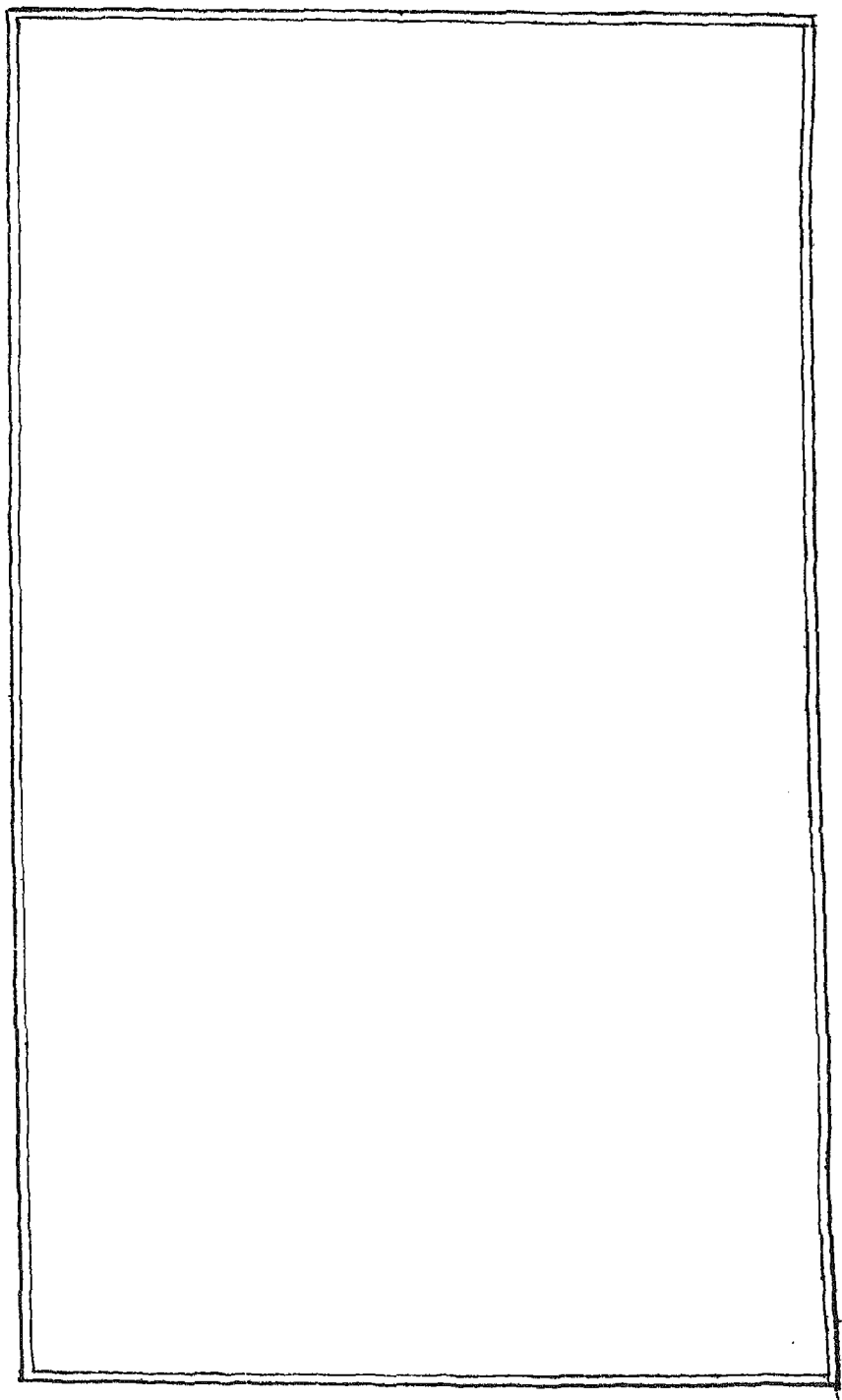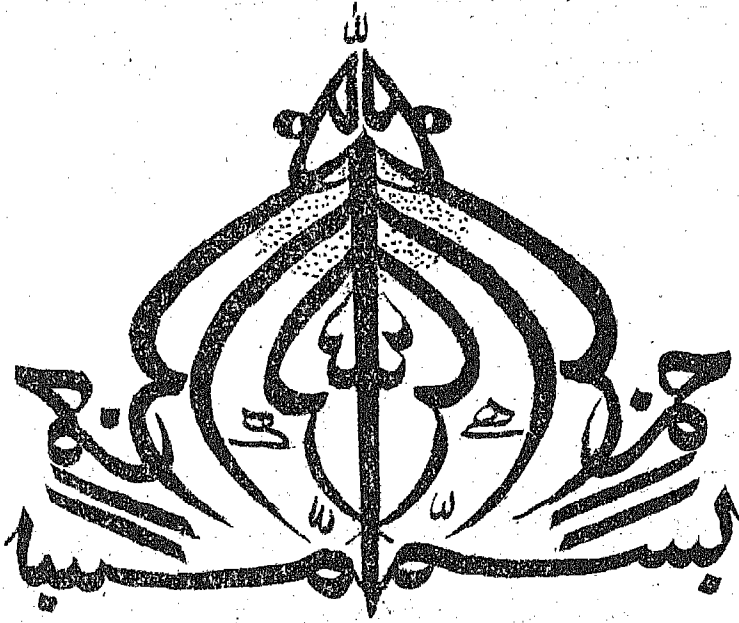
گر کون و مکان مظہر نیرنگ نہوتا
ہر آن میں اوسکا یہ نیا ڈھنگ نہوتا

ہوتا نہ اگر اوسکے تماشا میں تحیر
حیرت سے میں آئینہ نمط دنگ نہوتا

گر شان پیمبر کی ابوجہل پہ کھلتی
اسلام کے لانے میں اوسے ننگ نہوتا

اسرار حقیقت کے خبردار جو ہوتے
ہفتاد و دو ملت میں کبھی جنگ نہوتا

امکان سے باہر ہے تری کنہ کا پانا
ورنہ دل آگاہ مرا تنگ نہوتا

گر پردۂ غفلت کو توہم سے اوٹھاتا
اے عشق نیاز آگے ترے سنگ نہوتا

چادر سے موج کی نہ چھپے چہرہ آب کا
بُرقع حباب کا نہو بُرقع حباب کا

اپنا ہی کچھ تصرف اوہام ہے کہ ہم
آنکھیں موندی ہوئی ہوں تو پھرنا بھی رات ہے
کس کام کی یہہ ہستی موہوم کائنات

چہرے پہ حق کے پاتے ہیں پردہ نقاب کا
اسمین قصور کیا ہے بھلا آفتاب کا
سیراب کب کرے نتجھے دھوکا سراب کا

اپنا حجاب آپ ہی تو ای میاں نیاز
اوٹھنے میں تیرے ہوتا ہی اوٹھنا حجاب کا

ای دل جناب قدس میں تو کب رسا ہوا
گنجایش خیال علائق جہان کہان
خطرے کو حب جاہ کے دل سے نکالیے
معیار عشق پر زر ہمت لگا کے دیکھ

دنیا کی ہے اندھن میں ابھی تو پھنسا ہوا
آنکھوں میں جسکے جلوۂ حق ہے بسا ہوا
یہہ بد طرح کا چور ہے گھر میں دھنسا ہوا
پکا جو ہے طلا ہے کسوٹی کسا ہوا

گھر کہ تو اپنے ہستی کے ویران کر نیاز
ہستی سے حق کے پھر وہ رہیگا بسا ہوا

کیا جانیے کسکی گھات میں نکلا کسا ہوا
اپنا تو ملک دل ہی کبھی سے اوجڑ گیا
دل خانۂ خدا ہے صنم اسکو مت گرا
ہرگز نہ آئی مہر تجھے میرے حال پر
ہوتا ہے کوئی خندۂ گل سے شگفتہ دل
ای مرغ دل اوکھڑ گئے جب بال و پر ترے

وہ شوخ ہاتھ قتل جہان پر رسا ہوا
لیکن چراغ داغ سے کچھ ہے بسا ہوا
ممکن نہیں جو پھر بسے یہہ گھر گھسا ہوا
ہر چند آہ و نالۂ صبح و مسا ہوا
اوس غنچہ لب کو دیکھا ہے جسنے ہنسا ہوا
کہہ کیا کریگا دام سے چھٹ کر پھنسا ہوا

پھولا نہیں سماتا ہی جامہ مین اپنے پھول / پا اوسکی بو مین پیرہن اپنا پھٹا ہوا

بیٹھا نہیں ہے ایسا مرے دلمین رنج و غم / بن جی سے لئے جو نکلے یہہ کافر دھنسا ہوا

مارا تمھاری زلف کا ہرگز نہ بچ سکے / سو بار بچ رہا ہو جو افعی ڈسا ہوا

ہون مین نیاز مند جناب امیر کا / اس واسطے مین صاحب فکر رسا ہوا

سن سن کے شورِ عشق کے حالات ای نیاز
ڈر ڈر کے دل بغل مین ہے جاتا دھنسا ہوا

تمھارے دور مین ہمنے ساقی عجب ہی دور شراب دیکھا / ادھر تو واعظ گرا پڑا تھا ادھر کو زاہد خراب دیکھا

جو ایک جھپکی مین چھوٹے سے کل ہلے ور ایک قطرہ ہے سے ہوئے دریا / تمام عالم مین تو نے ہمدم کوئی بھی مثل حباب دیکھا

وہ مست مینحوار ادھر کو آیا مگر یہہ لالچ ہی اوسکو لایا / کہ میرے خون کی شراب گلگون دل و جگر کو کباب دیکھا

چمن مین نرگس کہین ہین بیمار وسکی آنکھونکو دیکھکر کے / کہین ہی زلفون کے غم مین سنبل نے آکیا ہو پیچ و تاب دیکھا

تمھارے مکھڑے پہ نیچے زلفونکے دیکھکر کیا مثال کہیئے / برائے گفتن مگر یہہ سے کہیئے کہ مہر زیر سحاب دیکھا

نہین ہی دکھو کا کچھہ اسمین اے دل کہ ہیگا یہہ سو طلسم عالم / جو کچھہ سنا تھا سو ہی فسانہ جو کچھہ کہ دیکھا سو خواب دیکھا

نیاز ایسا ولی برحق کہ پیر مرشد ہوا ولیا کا
بتا تو امت مین اس نبی کی کوئی بھی بن بو تراب دیکھا

تمھارے عشق مین گر جان سکے تیئے سے مین اٹھتا / کوئی دن جی سکے آخر موت سے مرنا ہی پھر پڑتا

کہان یہہ عشق کا مرنا کہان وہ موت سر پڑتا / یہان اب وج قدسی ہوتی ہان نس پیر زمین سڑنا

نیاز نگاہِ عالم آج ہے یارو مزار اپنا / کہو حاسد کو تو بھی ساتھ میرے آ یہان گڑنا

اگر پروانہ بلبل کی طرح مرنے سے تھم رہتا   بہہ رونا شمع کو اوسکے لئے تا صبح کیوں پڑتا
بہت سنگینی و سختی تیری شاید سب پہ کھلجاتی   ترازوی محبت میں اگر آ کر کے تو تلتا

نیاز آخر تیرا اول تحت رب العالمین ہوتا
خس و خاشاک غفلت سے اگر یہہ خوب سا جھڑتا

جو نہیں آمد آمد عشق کا مجھے دل نے مژدہ سنا دیا   خرد و حواس و شکیب نے وہیں کوس کوچ بجا دیا
جسے دیکھنا ہی محال تھا نہ تھا اوسکا نام و نشاں کہیں   سو ہر ایک ذرہ میں عشق نے ہمیں اسکا جلوہ دکھا دیا
کروں کیا بیاں میں کششیں اثر اسکے نگاہ زلف کا   کہ تعینات کی قید سے مجھے ایک دم میں چھڑا دیا
لئے پھرتے چھلکنے کے ایک عجب ہی اس شراب کا تھا بہت   تو نے نیم چشمی سے ساقیا سر خم کو لیکے جھکا دیا
تجھے عشق دل ہی کا کام تھا نہ کہ استخوانوں کا پیچ و تکا   غضب ایک شیر کیواسطے تو نے نیستاں کو جلا دیا
ترے یا صحا یہہ خیاں جنہیں کہیں ہیں خود پسندی کے سب قرین   نہ دکھائی دیگی کبھی کہیں جو کسی نے تجکو سجھا دیا

رکھیں ہیں نیاز یہہ اہل اسرار شعر سننے کا اشتیاق
غزل ایک دوسری اور کہہ تجھے حق نے فکر رسا دیا

تو نے اپنا جلوہ دکھانے کو جو نقاب منھ سے اوٹھا دیا   وہیں محو حیرت بیخودی مجھے آئنہ سا بنا دیا
وہ جو نقش پا کی طرح رہی تھی نمود اپنے وجود کی   سو کشش سے دامن ناز نے اسے بھی زمیں سے مٹا دیا
کیا ہی میں خواب عدم میں تھا تھا زلف یار کا کچھ خیال   سو جگا کے شور ظہور نے مجھے کس بلا میں پھنسا دیا
ذرا جیب نگہ رقیب سے پڑی اوس گلی میں تھی میری خاک   تو نے ایک جھونکے میں ہی صبا اوسے لئے ہاتھ سے اوڑا دیا
رگ جی میں آگ بھڑک اوٹھی ہوکے بھڑکا سبھی تن بدن   مجھے ساقیا مئے آتشیں کا یہ جام کیسا پلا دیا

یہ نہاں شعلۂ حسن کا ترا پڑ جھکے سر بفلک ہوا
میری کاہستی نے مشتعل ہو مجھے یہ نشو و نما دیا

جبھی جا کے مکتبِ عشق مین سبقِ مقام فنا لیا
جو لکھا پڑھا تھا نیاز نے سو وہ صاف دل سے بھلا دیا

خانقاہِ چشت مین جس نے قدم پہلا رکھا
قابِ قوسین اوسکے آگے ایک ہو ادنیٰ مقام
نقشِ ہستی مٹ گیا نام و نشان سب اوٹھ گیا
سخت مشکل ہے دلا اوسکا پہر آنا اس طرف

دوسرا اوسکا قدم پھر عرش کے بالا پڑا
وان پہنچکر کچھ نہ پوچھو کیا سے کیا پہر کیا ہوا
صاف مطلع ہو گیا جو تھا یہان وان کچھ نہ تھا
وہ نہ اون مردون مین ہے جنکو مسیحا لے چلا

کیا ہی جی کو بھاتی ہین باتین یہ تیری اے نیاز
قولِ حق ہم تو سمجھتے ہین میان تیرا کہا

معمور ہو رہا ہے عالم مین نور تیرا
اسرارِ احمدی سے آگاہ ہو سو جانے
ہر آنکھ تک رہی ہے تیرے ہی منہ کو پیارے
جب جی مین یہ سمائی جو کچھ کہ ہے سو تو ہے
بھاتا نہین ہے واعظ جز دیدِ حق مجھے کچھ
وحدت کے ہین یہ جلوے نقش و نگارِ کثرت

از ماہ تا بماہی سب ہے ظہور تیرا
تو نورِ ہر شجر ہے ہر سنگ طور تیرا
ہر کان مین ہون پاتا معمور شور تیرا
پھر دل سے دور کب ہو قرب و حضور تیرا
تجھکو رہے مبارک حور و قصور تیرا
گر ستر معرفت کو پاوے شعور تیرا

گر حرفِ بے نیازی سرزد نیاز سے ہو
پتلے مین خاک کے ہے پیارے غرور تیرا

اے دل کہین سجایئو تہنار دیکھنا
اپنے ہی بیچ یار کا دیدار دیکھنا

خوبان اس جہان کا تماشا جو تو کرے
آئینہ وار طلعتِ دلدار دیکھنا

نیرنگیون سے یار کی حیران نہ ہو جیو
ہر رنگ مین اوسیکو نمودار دیکھنا

اے دل قمارِ عشق مین ٹک کھیلیو سنبھل
بازی نہ دیجو ہار مرے یار دیکھنا

گر نقدِ جان طلب کرے وہ شوخِ دلربا
انکار وان نہ کیجیو زنہار دیکھنا

ہرگز دوا نہ کیجیو اس غم کی اے نیاز
سب راحتون سے غم کو مزہ دار دیکھنا

عشق مین آ عجب مزا دیکھا
خویش و بیگانہ آشنا دیکھا

نکتۂ انّما سے واقف ہو
چہرۂ یار جا بجا دیکھا

بلکہ یہ بولنا تکلف ہے
ہمنے اوسکو سنا ہے یا دیکھا

دیکھتا آپہی سنتے ہے آپ
نہ کوئی اوسکا ماسوا دیکھا

دید اپنی کی تہی اوسے خواہش
آپ کو ہر طرح بنا دیکھا

صورتِ گل مین کھل کھلا کے ہنسا
شکل بلبل مین چہچہا دیکھا

شمع ہو کرکے اور پروانہ
آپ کو آپ مین جلا دیکھا

کرکے دعوی کہین انا الحق کا
بر سرِ دار وہ کھنچا دیکھا

تھا وہ برتر شما و ما سے نیاز
پھر وہی اب شما و ما دیکھا

یار کو ہم نے جا بجا دیکھا — کہین ظاہر کہین چھپا دیکھا

کہین ممکن ہوا کہین واجب — کہین فانی کہین بقا دیکھا

کہین بولا بلی وہ کہکے الست — کہین بندہ کہین خدا دیکھا

کہین بیگانہ وش نظر آیا — کہین صورت سے آشنا دیکھا

کہین وہ بادشاہِ تخت نشین — کہین کاسہ لیے گدا دیکھا

کہین عابد بنا کہین زاہد — کہین رندون کا پیشوا دیکھا

کہین رقاص اور کہین مطرب — کہین وہ ساز باجتا دیکھا

کہین وہ در لباس معشوقان — بر سرِ ناز اور ادا دیکھا

کہین عاشق نیاز کی صورت
سینہ بریان و دل جلا دیکھا

خواجہ معین الدین کے گھر آج آتی ہے بسنت — کیا بن بنا اور سج سجا مجرے کو آتی ہے بسنت

پھولون کے گڈوے ہاتھہ لے گاتا بجاتا ساتھہ لے — جوبن کی مدہ مین مست ہو ہو راگ گاتی ہے بسنت

چھتیان امنگ سے بھر رہین نینان سے نینان لڑ رہین — کس طرز معشوقانہ سے جلوہ دکھاتی ہے بسنت

لے سنگ سکھیان گلبدن رنگ بسنتی کا برن — کیا ہی خوشی اور عیش کا سامان لاتی ہے بسنت

تازہ ادا سے جھومنا خواجہ کی چوکھٹ چومنا
دیکھو نیاز اس رنگ مین کیسی سہاتی ہے بسنت

لشکرِ غم آپڑا اقلیمِ دل پر لوٹ لوٹ — یہان ندای الامان تھی وان صدای لوٹ لوٹ

دیکھکر نیرنگیاں تیری اسیرانِ ملل
ملت و مذہب کی قیدوں سے گئے سب چھوٹ چھوٹ

تک سچا سے پاؤں کو سنبھالا ہو اگھر سے نکل
پٹ گیا کوچہ ترا شیشہ دلوں کے پھوٹ پھوٹ

کچھ بھی تجھ مین ہے مروت لے مرے نا آشنا
تیری آنکھوں مین سیہ چشمی بھری ہے کوٹ کوٹ

ہاتھ ہاتھوں کے کب آتی ہے میان تیری کمر
جبکہ وہ رہجائے ہے شست نگہ سے چھوٹ چھوٹ

گرم رہ راہِ عدم کا ہوں اگر آوے تو آ
سانس کو اب تک تو چھاتی مین رکھا ہے گھوٹ گھوٹ

چل نکل ہے کارخانۂ ہستیِ موہوم کا
چل نیاز اب حق سے مل اپنی خودی سے چھوٹ چھوٹ

رات تیری یاد مین اتنا مین رویا پھوٹ پھوٹ
لوٹ پانی آنسوؤں کا آئین آنکھین چھوٹ پھوٹ

عقل و دین کی بستیاں تاب و تواں کی نگرین
آ غنیمِ غم نے کین ویران ساری لوٹ لوٹ

پیچ مین زلفوں کے اگر کب نکل سکتا ہو دل
گرچہ بھاگا ہے وہ پنجہ سے اجل کے چھوٹ چھوٹ

ہاتھ کو دنیا و دین کے جھاڑیے اے اہلِ وجد
مست ستا تا حق زمین کو پاؤں اپنے کوٹ کوٹ

پشتیِ دیوارِ ہستی ہے شکست و ریختن
گر بنا اپنی چاہے نیاز کر ٹوٹ ٹوٹ

کیا کروں رازِ دروں کو آگے چھپ سکتا نہین
ضبط کر کر تھا چھپایا اب تلک تو گھوٹ گھوٹ

جوش زن ہے عشق کی مے اب خمِ دل مین نیاز
گہ اُبل باہر گرے گہ خم سے نکلے پھوٹ پھوٹ

اس تعین کی گرفتاری سے اہی دل چھوٹ چھوٹ
آ حباب آسا بدریاے حقیقت ٹوٹ ٹوٹ

یہ سب ادیان و ملل ہین شاخہاے یک درخت
ایک جڑ سے ہین یہ نکلی ڈالیاں سب پھوٹ پھوٹ

جب تلک نمرودی پندار تیرے سر مین ہے
سرزنش کے موگری سے سر کو اپنے کوٹ کوٹ

لٹ رہی ہے گنجِ عرفان بر درِ شاہِ عرب
دیکھتا کیا ہے دلا چل دونون ہاتھون لیٹ لوٹ

وہ جو سمجھے زندانِ ناسوتی کے مدت سے اسیر
اوجِ لاہوتی کو پہنچے یک نگہہ مین چھوٹ چھوٹ

خدمتِ مرشد مین رہ چون برگِ گل ہمراہ قند
فیضِ صحبت کب اوسے ملتا جب تک ملے ٹوٹ ٹوٹ

عالمِ بالا کو پہنچو گے کوئی دم مین نیاز
گر رکھا ایسا ہی دودِ آہ دلمین گھوٹ گھوٹ

آہ غنیمت خانۂ دنیا مین کیا کی لوٹ لوٹ
سچے کئی دم جو رفیق اپنے گئے سب چھوٹ چھوٹ

قاضی و ملّا و مفتی محتسب زاہد فقیہ
سب گئے دورہ مین تیرے میکدہ کو پھوٹ پھوٹ

چشمِ بد سے دور رہیو کیا ہی آفت تاب ہے
ہو گئی یہ آنکھین بنائی موتیون سے کوٹ کوٹ

دیکھ میرا خون اشک اوسنے کہا شب مجھکو دیکھ
تیری آنکھون مین گئی میری حنا سب چھوٹ چھوٹ

کیا ہی نازک ہے میان تیرا گلو نامِ خدا
ہی جھلکتا پان کا رنگ اس سے باہر پھوٹ پھوٹ

تیرے بکنے پر ہنسی آتی ہے مجھکو ناصحا
اب تلک تھم تھم رہا ہون موہنہ کو اپنے کوٹ کوٹ

اب تو عاشق ہو چکے ہونی جو ہو سو ہو نیاز
عشق طفلون کی نہو بازی کہ جاوے ٹوٹ ٹوٹ

لایا تمہارے پاس ہون یا پیر الغیاث
کر آہ کے قلم سے مین تحریر الغیاث

لاہوت سے اوتر کے ہون ناسوت مین پڑا
کیا کچھ ہوئی مقام کی تغیر الغیاث

حرص و ہوا سے نفس ہے زنجیر پای دل
پاتا نہین نجات کی تدبیر الغیاث

سوز و گداز و آہ و تپش نالہ و فغان
عاجز ہون اور بیکس و ناچارہ و ناتوان
ہم آپ کے کہاتے ہین یا پیر دستگیر
مشکلکشا ہے خلق ہو تم شاہِ اولیا
کرتے ہو مشکلاتِ جہان ایک پلمین حل
کر سنکے الغیاثِ نیاز آپ داد دین
یا غوثِ اعظم آپ سوا کون ہے مرا

سب کچھ ہوئی دلے یہین تاثیر الغیاث
مضمونِ آہِ دل کی ہے تفسیر الغیاث
سن لو مرید اپنے کی یا پیر الغیاث
ہے اس لئے تمھاری فقاگیر الغیاث
کیون حق مین میرے اتنی ہے تاخیر الغیاث
دنیا و دین مین باقی ہے توقیر الغیاث
کسکے کنے مین جا کرون تقریر الغیاث

دیکھو تو مین نیاز ہون لے سر سے پانون تک
یا ہون مین الغیاث کی تصویر الغیاث

خاک کے پتلے نے دیکھ کیا ہی مچایا ہی شور
عشق کے میدان مین آصورتِ انسان ہنا
سینہ مین قلزم کو لے قطرہ کا قطرہ رہا
جب وہ ہوا جلوہ گر تختِ خلافت اوپر

جن و ملک کے اوپر کر رہا ہے اپنا زور
عاشقِ مولا ہوا چاند کا جیسے چکور
بل بے سمائی تری اور سے سمندر کے چور
عالمِ ملکوت کے اڑ گئے ہاتھون کے مور

دلہن تاہم سلپنے نیاز دکھتے ہین سو طرز ناز
سو سمجھے ہے یہ بھید اوسے جسکی نہو چشم کور

سمندِ ناز کی جب باگ اوسنے دہی ٹک چہوڑ
جو خط جوہری ممکن نہین سیکھ سکے

وہین ٹھٹک رہے ہمہ جہان سلمی منہہ موڑ
تو اوسکی دیکھہ کمر کیا کرے گا توڑ اور جوڑ

کب اوسکے تیرِ نگہ کا کسی سے ہو انداز
جہان ہو چچۂ سوفار سے ہلال کا سر توڑ

کہان تھی رات کہ ہر تھی نظر نہ آئی رات
نقاب زلف دیا شب جو اوسنے منہ پر چھوڑ

نہین کو تیری نہین ہے نہ ہے کو تیری نہین
زمانہ لوٹ پڑے پر نہ پلٹے تیری ہوڑ

بھٹک رہا ہے تری ہی کو دیکھا نہ مین طفرہ
دل ایسی کونسی کل ہے جسے تو لے ہے مروڑ

نیاز شعر خیالی نہین پسند عوام
غزل کہو تو کہو ٹک خیال بندی چھوڑ

ہمارے شیشۂ دل کو جو توڑتا ہے توڑ
پھر اسکا چھینکیو ٹک اپنی رہگذر کو چھوڑ

تو اپنے جور و جفا سے نہ درگذر پیارے
مین اپنی مہر و وفا سے نہ لون کبھی منہ موڑ

محبت اپنی نہ ٹوٹیگی آپ کے توڑے سے
ہزار گونہ اگر توڑیگا تو لونگا جوڑ

یہ عشق ایسا چھلاوا ہے جسکے چھل مین دیو
دیوانہ ہوسکے ہے کس بلا کی جھجھیر کھوڑ

ہر ایک رات شبِ قدر سے ہو روشن تر
اگر اپنے موہنہ کو وہ مہر بسمت شب سے لے موڑ

جمالِ یار کے قابل نہین مری آنکھین
اب انکو بند رکھون مین ہمیشہ یا دون پھوڑ

مین ایک بات بھی تیری نمانون اے واعظ
کہا کر ایک سے لیکے تا بہ لاکھ کروڑ

چھوئے ہے حضرتِ شبیر کی یہان ریہنی
جو شمر خنگ رنگا چاہے جا و لاکے پوڑ

اگر حقیقتِ عرفان کا ہے شور مجاز
نیاز فکرِ سخن کر رہِ مجاز کو چھوڑ

حباب کی طرح اپنے تئین بنا کے توڑ
طریقِ حق مین یہی توڑ ہے خدا سے جوڑ

بدن کے توڑے ہولکے سوا نہ نکلیگا
خدا ہی نکلے جو دیجے خودی کا بھانڈا پھوڑ

تعیُّنات کے نقطون سے ہے کثیر احد
وہی ہے ایک یہ دس سو ہزار لاکھ کروڑ

صنم کو پوجے برہمن حرم کو مانے شیخ
یہ دونون ایک ہین مانون کسے کسے دون چھوڑ

سوائے ہستی حق کے جو کچھ نظر آوے
یقین جانو کہ وہ خیال کی ہے کھوڑ

ازل سے لے کے ابد تک ہی جو ہے سو ہے
یہ رنگ بحرِ روان جسمین ہے نہ توڑ نہ جوڑ

عبث ہے شعر و سخن کی یہ توڑ جوڑ نیاز
پس اپنے ذکر کی اور فکر کی طرف منہہ موڑ

جس یار کی ہو یاد مین گھر بار فراموش
ہوتا ہے کوئی دل سے وہ دلدار فراموش

جو مست ہین تجھ درس کے اے ساقیِ ہشیار
ہو کیون نہ اونہین خانۂ خمار فراموش

گر بادۂ توحید پیئین اہل مشارب
ہفتاد و دو ملت کی ہو تکرار فراموش

پردہ کو ٹک ایک مونہہ سے اگر یار اوٹھاوے
ہو جائین نہ خود مردم ہشیار فراموش

یہ چہرۂ زیبا جو برہمن کبھی دیکھے
ہو جائے اوسے بُت کی پرستار فراموش

گر کبکِ دری چال یہ بانکی تری دیکھے
رہ جائے اوچک اور کرے رفتار فراموش

جب دل مین کھنچا نیاز کے تجھ حُسن کا نقشہ
ہو کیون نہ اوسے صورتِ اغیار فراموش

غم کو ٹک کرتا ہے کم جریانِ اشک
طرفہ رکھتا ہے اثر دریانِ اشک

سوزِ دل سے پھُک گیا سب رختِ تن
اب ہے دستِ آستین دامانِ اشک

آہِ آتشبار کے شعلون کو دیکھ
آہ پل پل سوکھتی ہے جانِ اشک

گرتے گرتے تختگاہِ چشم سے
[illegible] گئے ماٹی مین یہ خاقانِ اشک

ہین یہ آنکھین معدنِ نورِ بصر
آج کل کچھ ہو گئی ہین کانِ اشک

ہین جواہر خانہ یا آنکھین نیاز
جس سے نکلے ہین دُرِ غلطانِ اشک

کیا بلا ہے ان دلون طوفانِ اشک
رات دن ہے بارشِ بارانِ اشک

یا الٰہی زورقِ گردون سنبھال
بے طرح امڈا ہے یہ طوفانِ اشک

پھنک چکے تھے ہمتو اے یارو ابھی
گر نہوتا اس گھڑی احسانِ اشک

جنکو آنکھون مین سدا رکھتے تھے ہم
رل گئے گلیون مین وہ طفلانِ اشک

تھین یہ آنکھین منظرِ ایوانِ تن
ہو گئین اب مجرئ عمّانِ اشک

کچھ نہین ہوتا ہے رونے سے نیاز
لغو ہے گر ہو کوئی نازانِ اشک

ہین دیدۂ بینا مین ہم ساری کم و بیش ایک
کثرت نمایان اتنی ہو جتنا کرے تکرار ایک

عالم کہے جسکو جہان یعنی جہانِ جسم و جان
شانین ہین سب اوس ذات کی جسکو کہو ہشیار ایک

بے امتیاز بیش و کم دانہ مین ہین یہ سب بہم
تخم و درخت و شاخ و گل انبوہ برگ و بار ایک

طوطی ہو جب دستان سرا سو طرح سے دے نوا
ہر دم نئی بولے صدا اور ہو وہان منقار ایک

مجذوب نیاز اپنی طرف ناز و غرور اوسکی طرف
جب ہر طرف وہ آپ ہو پھر تو یہ ہین ہر جا [illegible] ایک

آئی ہے جبکہ نشۂ توحید کی ترنگ
دکھلائی ہے تجلیِ طوری ہر ایک سنگ

آنکھوں میں اپنی جلوۂ نیرنگ چھا گیا
گہہ لعل و گہہ گہر کے ہیں رنگ اشک نگ رنگ

سینے میں میرے آ دھواں سا اٹھے ہے کچھ
لگتا ہے دل میں جب نگہِ گرم کا خدنگ

سب گر چکی ہے اپنی سر سے ہم تعلقات
مہرِ بتان کی باقی ہے کچھ کچھ مگر النگ

دریائے دل سے اوٹھتی ہے موجِ الوہیت
رہتی ہے جی میں شورِ انا اللہ کی امنگ

گردابِ دل میں زورقِ گردون جو غرق ہو
وسعت نہووے اوسکی نیاز ایک ذرہ تنگ

کس پیار کی نگاہ کا دل میں لگا خدنگ
مرگ و حیات اپنی ہوی دو نوا یک رنگ

کیا طرفہ اجتماعِ نقیضین ہے یہ حکم
آنکھوں کے وہ لڑانے میں رکھتا ہی صلح و جنگ

جور و جفا میں تیرے ہمیں لطف تازہ ہے
ہوتا ہے تنگ جو صبا کوئی ملول و تنگ

چشمِ سیہ کی تیرے جو اوس پر پڑے نگاہ
ہندو ہو تیری آنکھ کو پوجے بتِ فرنگ

داغِ جبین پہ اپنے تو نازان ہے زاہدا
شاید ہمارے دشت کا دیکھا نہیں پلنگ

ہیں تند خو و سنگدل ایسے دل پہ زخم رو
نکلے ہے دل سے شمع کے دیکھو شرارِ سنگ

بیٹھا جو ہے تو عشق کے دریا میں اے نیاز
دیکھا نہیں ہے اوسکی بلا کا مگر نہنگ

دکھلا رہا ہے شاہدِ نیرنگ اپنے رنگ
دیکھ اوسکی جلوہ گری یہ نگہ میں عقل و ہوش دنگ

آتا ہے کس ادا سے وہ کافر بتِ فرنگ
باہم کئے وہ آنکھ لڑانے میں صلح و جنگ

بالون کی لٹ نے گھیری ہی چاہِ ذقن کے بین — پیاسا ہو سر کے چوٹے سے انکا ہے یہ ہو تنگ

بلبل کو شکلِ گل ہو چمن مین رُلا دیا — ہو شمع انجمن مین جلا یا کہین تنگ

تیرِ نگاہِ یار مین کیسا نہ ور توڑ ہے — ناوک ادھر خجل ہے اودھر دنگ ہی خدنگ

وہ پارسا ہین دور مین تیرے خراب و مست — مستی کے نام سے جنھین آتا تھا عار و ننگ

فرشِ زمین ہے خاک نشینون کا بسترا — سیلے تان ہے وہان عشق کا تکیہ ہے خشت و سنگ

خونِ جگر روان ہے یہ مجرائی چشم سے
کہتے ہو تم نیاز جسے اشکِ سرخ رنگ

دشت پیمائی سے ہے اپنی بیابان نازان — اپنے پابوس سے ہے خارِ مغیلان نازان

چاک ہاتھون سے ہی جیب آنکھو نسے دامن پہ اشک — جیب نازان ہی یہان اور وہان دامان نازان

فخرِ زنجیرِ جنون ہے یہ مری پابندی — اور مری قید سے ہے خانۂ زندان نازان

پھنس گئے دام مین اوسکے جو دل و جانِ جہان — کیون نہ کج ہی سے ہو زلفِ پریشان نازان

تجھسے تو کچھ نہ سکی آتشِ غم بجھی اے ابر — کون سے کام پہ ہے تو ارے نادان نازان

تک ذرا ہوتی ہے تا کم وحشتِ دل رونے سے — ہے سزاوار جو ہون دیدۂ گریان نازان

رشک مین ہین مرے آنسو سے تو ہے دُرِ یتیم — مت گہر ریزی پہ ہو بارشِ نیسان نازان

ہے دل و جان مری شاہِ نجف پر قربان
اے نیاز اسلئے ہین مجھکو دل و جان نازان

کیا ہی پھولی بہار آنکھون مین — ہے جہان لالہ زار آنکھون مین

بھول کرتے ہین کیا عجیب و غریب — کون ہے دستکار آنکھون مین

شیرِ یا در تھا یا شرابِ کہن — جسکا ہے یہ خمار آنکھون مین

کچھ اُوڑی جاتی ہے نگاہ اپنی — کسنے پکڑا قرار آنکھون مین

چھوڑکر سینہ شاید آتا ہے — اب دلِ بیقرار آنکھون مین

وحدت ایسی ہوئی ہے جلوہ نما — ایک ہے سو ہزار آنکھون مین

ہمکو نقاش ہے نظر آتا — سب یہ نقش و نگار آنکھون مین

جسکو سمجھے تھے قطرہ ہے وہ نیاز
قلزمِ بیکنار آنکھون مین

کچھ نہین کھلتا مجھے مین کون ہون — صورتِ حیرت ہون یا شکلِ جنون

عشق ہے سرمایۂ دیوانگی — سحر کب پاتا ہے اوسکو اور فسون

آہ و نالہ نے مجھے رسوا کیا — ورنہ پنہان تھا مرا رازِ درون

گر نہ بہتے لختِ دل آنکھون کی راہ — رشکِ اشک ایسا نہوتا رشکِ خون

حُسنِ جانان جلوہ گر ہر شئے مین ہے — دید مین اپنے نہین کوئی زبون

کون پا سکتا ہے مجھ گمگشتہ کو — دین ڈھونڈھے ہے آکے یا دنیاے دون

جسنے پہچانا ہے اپنے آپ کو
ہے نیاز اپنے قدم پر سرنگون

اگرچہ مین سیہ بیتان دیکھتا ہون — ولے جلوۂ حق عیان دیکھتا ہون

یہ نے جس طرح حق پرستی ہون کرتا
مگر خود پرستی نہ یان دیکھتا ہون

جو ربّ الحرم ہے صنم بھی وہی ہے
حرم دیر مین ایکسان دیکھتا ہون

اسے برہمن اور اوسے شیخ مانے
یہ آپس کا جھگڑا یہان دیکھتا ہون

ازل سے ابد تک جو کثرت ہے پیدا
سو وحدت کا دریا روان دیکھتا ہون

نیاز اب کہون کس سے رازِ حقیقت
یہ عالم سراپا گمان دیکھتا ہون

بھلا اک غزل اور بھی ایسی کہیو
تجھے مین فصیح البیان دیکھتا ہون

نہ تن دیکھتا ہون نہ جان دیکھتا ہون
تجھی کو نہان اور عیان دیکھتا ہون

اگر کوئی جانے جہان غیر حق ہے
تو مین اوسکو وہم کا گمان دیکھتا ہون

یہ جو کچھ کہ پیدا ہے سب عین حق ہے
کہ اک بحرِ ہستی روان دیکھتا ہون

کہان غیر ہے اور کسے غیر بولون
سوی اللہ کیدھر کہان دیکھتا ہون

جسے ذاتِ بیرنگ و بیچون کہین ہین
بہر رنگ جلوہ کنان دیکھتا ہون

نیاز اب ہوا ناتوانی سے تو پیر
ولے عشق تیرا جوان دیکھتا ہون

ملکِ خدا مین یارو آباد ہین تو ہم ہین
تعمیرِ دو جہان کی بنیاد ہین تو ہم ہین

دیکھا پرکھ پرکھ کر آخر نظر چڑھا سو
گر نقد ہین تو ہم ہین نقاد ہین تو ہم ہین

اپنا ہی دیکھتے ہو تم بندوبست یارو
گر داد ہین تو ہم ہین فریاد ہین تو ہم ہین

پھیلا کے دام الفت گھرتے گھراتے ہم ہین
گر صید ہین تو ہم ہین صیاد ہین تو ہم ہین

ٹھہرا ہے عشق بازی دن رات کھیل اپنا
گر قیس ہین تو ہم ہین فرہاد ہین تو ہم ہین

شادی و غم یہ دونو اپنی ہی حالتین ہین
دلگیر ہین تو ہم ہین اور شاد ہین تو ہم ہین

کاریگری کی اپنے یہ سب مصوری ہے
تصویر ہین تو ہم ہین بہزاد ہین تو ہم ہین

ہستی کے کاغذون پر ہین دستخط ہمارے
گر فرد ہین تو ہم ہین اور صیاد ہین تو ہم ہین

جو کچھ کہ یہ گرہست ہے سو ہے ہتوٹی اپنی
فولاد ہین تو ہم ہین حداد ہین تو ہم ہین

روی زمین کے اوپر مانند گرد باد ے
گر خاک ہین تو ہم ہین اور باد ہین تو ہم ہین

تعلیم اور تعلم سب ہے نیاز اپنا
شاگرد ہین تو ہم ہین استاد ہین تو ہم ہین

یہ تیری جلوہ گریاں آنکھوں مین چھا رہی ہین
پیارے ادائین تیری دل مین سما رہی ہین

اودھر تو زلفین کھینچین دل اپنی ہی طرف کو
ایدھر اشارتون سے آنکھین بلا رہی ہین

غمزہ کے لشکرون کو اپنا ہی طنطنہ ہے
سج دھج جو دیکھو اپنی نوبت بجا رہی ہین

طرف چمن ہوا ہے شاید گذر تمھارا
جو آج عندلیبین دھومین مچا رہی ہین

کھلی ہین تیری نرگس آنکھین جو دیکھے اوسکو
جب تک نہین ہے دیکھا باتین بنا رہی ہین

محراب سجدہ کہئے یا تیغ اون بھوون کو
لاکھون ہی سر جو آگے اپنے جھکا رہی ہین

اعجاز کر رہی ناز و ادائین تیری
وہ قتل کر رہی ہین اور یہ جلا رہی ہین

بھاتا نہین ہے کوئی تجھ بن نیاز کو اب
تیری پیاری باتین اوسکو تو بھا رہی ہین

کیونکر نیاز مانے اور ونکی خوش کلامی
اوسکو پیاری باتین پیارے کی بہا رہی ہین

روان انکھون سے ہے سیلابِ گلگون
جو شیرین تجکو دیکھے کوہکن ہو
یہ دل وہ تیر خاکی ہے یارو
ترے آئینۂ رُخ کا صفا دیکھ

الٰہی چشم ہے یا چشمۂ خون
اگر لیلی ہو یہان ہو جائے مجنون
بلا گرد ان ہے جسپر مہر گردون
تحیر مین ہے اشراقِ فلاطون

علی مرتضیٰ ختم الرسل سے
نیاز ایسے ہین جون موسیٰ کے ہارون

کافرِ عشق ہون مین بندہ اسلام نہین
عشق مین پوچھتا ہون قبلہ و کعبہ اپنا
ڈھونڈھتا ہے تو کدھر یار کو میرے ایماہ
بوالہوس عشق کو تو خانۂ خالہ مت بوجھ
بھاتے کو دلِ عشاق کے الفت بس ہے
کام ہو جائے تمام اوسکا پڑے جسپہ نگاہ
ابر ہے جام ہے مینا ہے مئے گلگون ہے
ہائے ہائے چلی جاتی ہے یون فصلِ بہار

بُت پرستی کے سوا اور مجھے کام نہین
ایک پل دل کو مرے اُسکے بن آرام نہین
منزلش در دلِ ماہست لبِ بام نہین
اوسکا آغاز تو آسان ہے پہ انجام نہین
گھیر لینے کو یہ تسخیر کم از دام نہین
کشتۂ چشم کو پھر حاجتِ صمصام نہین
ہے سب اسبابِ طرب ساقی گلفام نہین
کیا کرون بس نہین اپنا وہ صنم رام نہین

جان جاتی ہے چلی دیکھکے یہ موسم گل ۔ ہجر و فرقت کا میری جان یہ ہنگام نہین
دل کے لینے ہی تلک مہر کی تہی ہمپہ نگاہ ۔ پھر جو دیکھا تو بجز غصہ و دشنام نہین

رات دن غم سے ترے ہجر کے لڑتا ہے نیاز
یہ دل آزاری مری جان بھلا کام نہین

عاشق زار ہون مین طالب آرام نہین ۔ ننگ و ناموس سے کچھ اپنے تئین کام نہین
بیسر و پائی سے عشاق کو خطرہ کیا ہے ۔ اثر عشق ہے یہ گردش ایام نہین
نشۂ چشم سے ہون ساقی تو جیسے کہ مست ۔ احتیاج اپنے تئین ظرف می و جام نہین
بوالہوس پانون نرکھیو کبھی اس راہ کے بیچ ۔ کوچۂ عشق ہے یہ رہگذر عام نہین
بے نہایت ہے کہ پایا نہین جسکا پایان ۔ جس جگہ پہنچے ہے آغاز ہے انجام نہین
عالم عشق کی دنیا ہی نرالی دیکھی ۔ سحر و شام وہان یہ سحر و شام نہین
زاہدا حال مرا دیکھکے حیران کیون ہے ۔ مشرب کفر ہے یہ ملت اسلام نہین
ساقی مست کے دیدار کا سرشار ہون مین ۔ اس لیئے دل کو تمنائے می و جام نہین

عار کیا ہے تجھے لوگون کی ملامت سے نیاز
عاشقون مین تو اکیلا ہی تو بدنام نہین

نیستی ہستی ہے یارو اور ہستی کچھ نہین ۔ بیخودی ہستی ہے یارو اور مستی کچھ نہین
لامکانکی منزلت پاتا ہی کب کون مکان ۔ ہوکے ویرانے کے آگے ہی کی بستی کچھ نہین
کچھ نہین سب کچھ ہے یارو اور سب کچھ کچھ نہین ۔ غیر اسکے معنی رمز الستی کچھ نہین

یہ جو کچھ ہونا جسے کہتے ہیں ہستی ہے میاں
فقر میں ہستی بھی ہے اور ہستی کچھ نہیں

بندگی اور حق پرستی کچھ نہونا ہے نیاز
کچھ نہونے کے سوا اور حق پرستی کچھ نہیں

مدرسہ میں عاشقوں کے جسکی بسم اللہ ہو
اوسکا پہلا ہی سبق یارو فنا فی اللہ ہو

یہ سبق طولانی ایسا ہے کہ آخر ہو نہو
بے نہایت کو نہایت کیسی یارو آہ ہو

دوسرا پھر ہو سبق علم الفنا کا انتقا
یعنی اس اپنی فنا سے کچھ وہ آگاہ ہو

دوڑ آگے تب چلے جب چور ہو پیچھے مدو
اس دقیقے کو وہی پہنچے جو حق آگاہ ہو

تیسرا اوسکا سبق ہے پھر کے آنا اسطرف
اب بقا باللہ حاصل اوسکو خاطر خواہ ہو

ڈھائی انچھر پیم کے مشکل ہے جن کا ربط و ضبط
حافظ و ملا یہاں پر کب دلیل راہ ہو

حضرت عشق آپ ہووین گر مدرس چند روز
پھر تو علم فقر کی تحصیل خاطر خواہ ہو

اے نیاز اپنی تو جو کچھ ہو تمہیں ہو بس فقط
حضرت عشق آپ ہو اور آپ وا ہم اللہ ہو

اک توجہ آپ کی وافی و کافی ہے ہمیں
کیسا ہی قصہ ہو طولانی تو وہ کوتاہ ہو

وہ یار ہے میرا ارے او دیکھنے ہارو
دیکھا نہو گر تم نے خدا دیکھ لو یارو

اس نقش کی تصویر بنی ہے نہ بنیگی
کس ہاتھ کے ہو تم بتے او نقش نگارو

ہے شاہد گل جلوہ نما تخت چمن پر
اے بلبلو سب ملکے چلو جی کو نثارو

در ملک دلم شاہ جنون لائے ہیں تشریف
اے عقل و خرد اب یہ چلو ہاتھ کو سدہارو

ٹھانی ہے یہان مغبچون نے آج یہ دلمین
واعظ جو ملے اوسکے عمامہ کو اوتارو

ہم آگ مین جلنے سے بہت راضی ہین ناصح
لوا بہی بہشتون کو تمہین سر سستی مارو

اے چشم و جگر ملکے یہم سینہ و دل ساتھ
دھرنا دیو اوس یار کے دروازے پہ چارو

کس دل کی عمارت ہوئی ہے آج یہ مسمار
آتے ہو کہان سے اوٹھے او گرد و غبارو

کہتا ہے بیتاب اور غزل ایسی ہی سنیو
کانون کو ادھر رکھکے ذرا احسن شعارو

ہم جرم محبت کے گنہگار رہین یارو
پکڑے ہین کئے اپنے کو لوگو نہین مارو

مشکل ہے جو چپ رہتے ہین جی تو ہی ہے بیکل
وہ یار برا مانے ہے گر رو رو پکارو

گر راحت و آرام گیا جانے دو اے دل
ثابت رہو تک عشق مین ہمت کو نہ ہارو

درخواست بھلائی کی فلک سے نہین بہتر
دونن ہمتون آگے نہ میان ہاتھ پسارو

جائے جہان ہے ساقی سرمست قدح نوش
کیون آئے ہو جھک جھک مری آنکھون مین خمارو

سیر چمن حسن مین کیا لطف و مزا تھا
کیدھر سے نکل آئے تم اے ہجر کے خارو

جب تک نہین وہ شوخ تمھین دیکھے ہے خوبان
خورشید کے نکلے پہ کہان ہوگے ستارو

پھولی نہ سماتی تھی کہین تنگ مین اپنے
آتی ہے خزان رہیو خبردار بہارو

اے شاہ نجف ہون مین بیتاب آپکے گھر کا
بگڑے مرے سب کام تمھین آن سنوارو

عشق مین تیرے کوہ غم سر پہ لیا جو ہو سو ہو
عیش و نشاط زندگی چھوڑ دیا جو ہو سو ہو

پوچھو نہ مجھ خراب سے یار و صلاح کار تم
اپنے تو آپ مین نہین رہے ہوش بچا جو ہو سو ہو

مجھ سے مریض کو طبیب ہاتھ تو اپنا مت لگا
اسکو خدا پہ چھوڑ دے پھر شفا جو ہو سو ہو

عقل کے مدرسہ سے اُٹھ عشق کے میکدہ مین آ
جام فنا و بیخودی ابتو پیا جو ہو سو ہو

لاگ کی آگ لگتے ہی پنبہ نمط یہ جل گیا
رخت وجود جان و تن کچھ نہ بچا جو ہو سو ہو

دیدہ و دل بہم ہین ایک مجھ مین اور بوجھ مین
آنکھون کے سامنے عیان دل مین بسا جو ہو سو ہو

ہجر کی جو مصیبتین عرض کین اوسکے روبرو
ناز و ادا سے مسکرا کہنے لگا جو ہو سو ہو

ہستی کے اس سراب مین رات کی رات بس ہے
صبح عدم ہوئی نمود یا تو اوٹھا جو ہو سو ہو

دنیا کے نیک و بد سے کام ہمکو نیاز کچھ نہین
آپ سے جو گذر گیا پھر اوسے کیا جو ہو سو ہو

عشق ستاتا ہے کیون آ کے مجھے ہر آن تو
میرے تو آرام کا لے گیا سامان تو

صبر و قرار و شکیب تاب و توان عقل و دین
سب نے تو لی اپنی راہ رہ گئی اک جان تو

دیکھا نہین ہے ہنوز چہرۂ دلدار کو
کسکو تکے ہے بھلا دیدۂ حیران تو

جلوہ فروشی نگر گل ہی سے پوچھ اے نسیم
درد مین کسکے ہوا چاک گریبان تو

غم نے تو ہمدم بگاڑ دی مری سب حیثیت
مانون تجھے مین اگر لے مجھے پہچان تو

تو جو اگر سینہ صاف اوس دُر دندان سے ہے
شرم سے کیون غرق ہے اے دُر غلطان تو

پوچھے ہے ہر ایک سے کسکا ہے عاشق نیاز
تجکو نہین ہے خبر ایسا ہے انجان تو

افسانہ مرے درد کا اوس یار سے کہدو
فرقت کی مصیبت کو دل آزار سے کہدو

جھکتا نہین یہہ دل طرفِ قبلۂ عالم
محرابِ خمِ ابروِ دلدار سے کہدو

ایک تو ہی نہین یان مین بھی ہون اون آنکھون کا مارا
اے اہلِ نظر نرگسِ بیمار سے کہدو

سینے کے بیچ پڑا خنجرِ مژگان کا یہ گھائل
تیرِ نگہہِ دیدۂ خونخوار سے کہدو

مین عشق کی ملت مین ہون اے شیخ و برہمن
جا عشق مرا سبحہ و زنّار سے کہدو

کیا جوش مین ہے آبِ مئے وحدت خُمِ دل مین
اُنیالے سے ہے پڑی رومی و عطار سے کہدو

جون مہر کے منہہ کہے آئینہ انا الشمس
بولون ہون انا اللہ سرِ دار سے کہدو

مشکل جو نیاز آئے تمھین فقر مین درپیش
جا شاہِ نجف حیدرِ کرّار سے کہدو

چھوڑو مجھے بیخود میرا آرام یہی ہے
بے نام و نشان رہنے دو بس نام یہی ہے

بیکار و معطل ہی رہون کارِ جہان سے
فہمید مین اپنی تو بڑا کام یہی ہے

لے سر سے قدم تک ہون جلا شمع کی مانند
شاید کہ میان عشق کا انجام یہی ہے

کافر ہون جو مین اپنے تئین جانون کہ مین ہون
جو کچھ ہے سو تو ہے مرا اسلام یہی ہے

سوتے مجھے نہین دن رات ترے دھیان مین پیارے
اپنی تو سحر ہے یہی اور شام یہی ہے

کہتے ہین نیاز آپکو اس شکل مری مین
یہ سچ ہے کہ تو پاک ہے یان نام یہی ہے

غمِ جدائی کو ہم جانے یا خدا جانے
بلا کشون پہ جو گذری تری بلا جانے

مریضِ عشق کا درمان عبث کرے ہے تو
دوا ہماری ارسطو کبھی تو کیا جانے

صبا اگرچہ شگفتہ کرے ہزارون گل
اس ایک غنچۂ دل کو وہ کب کھلا جانے

اوٹھا رہی ہے جفا تیری اپنے در سے مجھے
ہین اوٹھے تو جاؤن اگر شے مری قضا جانے

پڑا ہو جسکو سروکار عشق سے آ کر
وہ جیتے جی یہان اپنے تئین مؤا جانے

کسی نے آنکھون سے دیکھا ہے یہ حباب کوئی
کہ اپنا آپ پلک مارتے مٹا جانے

نیاز منزلِ مقصود کو وہی پہونچے
جو کوئی شاہِ نجف اپنا رہنما جانے

جب بروزِ دل حضرتِ عشق آن پکارے
گوشہ ہوئی عقل اور ہوئے اوسان کنارے

بازی وہی لیجائیگا اس کھیل مین اے دل
جو پہلے کٹا مہرۂ سر جان کو ہارے

گر حسن مین ہمسر ہین تمھارے مہ و خورشید
دن رات یہ کیون ہوتے ہین قربان تمھارے

جو سلسلۂ زلف کے ہین دستگرفتہ
پھرتے ہین سراسیمہ پریشان بچارے

پل مارتے ڈوبے ہے ابھی زورقِ گردون
طوفان ہین یہ دیدۂ گریان ہمارے

گر رستم و سہراب ہین ایسے ہی دلاور
ہو دین تو بھلا عشق کے میدان مین آتارے

کل دورۂ مجنون تھا نیاز آج ہے اپنا
نوبت کے نچے یہ سرِ دوران نقارے

میری آنکھون مین اگر ایسی ہی تری نت کو جلوہ گری رہی
تو ہمیشہ کو وہین اپنے آپ سے یونہین بیخبری رہی

ارے آہ تیرے نہال سے کبھی کچھ نہ برگ و ثمر ملا
نہ پھلے نہ پھولے کبھی یونہین تو ہمیشہ بے ثمری رہی

جو یہ جوشِ سیلِ سرشک کا کوئی روز ایسا بنا رہا
نہ بدن میں نام کو نم ملے نہ وہ کھائی دیگی تری رہی

اٹھی سینکے ناگنی زلف کی مجھے ہائے کیسی لگ گئی
مری مرگ آنکھوں کے سر لگا دیکھو آپ کیسی بری رہی

چلی بادِ گرم فراق سے جلا سب وجود نیاز کا
مگر ایک شاخ نہالِ غم جسے دل کہیں سو ہری رہی

آتے ہی اسکے سامنے ہم آپ سے یوں چل بسے
سورج کا چہرہ دیکھتے جیسے کہ شبنم چل بسے

عہدِ رفاقت بند ہو گیا تھا کیا اب بنجھتا نہیں
پیچھے رہا جاتا ہے غم اور ہم تو اس دم چل بسے

عقل و خرد ایمان و دین صبر و شکیب آرامِ دل
جو کچھ کہ تھے وہ زندگی کے رکن اور کھم چل بسے

اے ہمنشینو تم کہو کیا لطف ہی اس زیست کا
جب ہم اکیلے رہ گئے اور اپنے محرم چل بسے

چلئے نیاز اب اوس جگہ کا بھی تماشا کیجئے
اپنے ہزاروں ہیں جہاں یار و ہمدم چل بسے

جب چھوڑ کر تنہا مجھے وہ یار و ہمدم چل بسے
عقل و قرار و ہوشِ دل سب ملکے باہم چل بسے

اپنا مدارِ زندگی اب رہ گیا ہے غم ترا
پھر تو وہ پوری موت ہے یا رب اگر غم چل بسے

تا مخلصی بلبل کو دے صیاد جاتی ہے بہار
پھر چھوڑنا کیا لطف ہے جب گل کا موسم چل بسے

دنیا سرا ایسی نہیں آکر جہاں رہ جائیے
بس شب کی شب آئے رہے اور پھر سحر دم چل بسے

اب تو چلو ملکِ بقا کی سیر دیکھو اے نیاز
دیکھو تو کیا ہی وہاں عالم کے عالم چل بسے

دھیان اپنے کو نہ خاک نہ افلاک سے باندھو
عرفان اگر چاہے دلِ پاک سے باندھے

گر جلوہ گہہ یار نہو آئینۂ دل
پھر اوسکا تصور کوئی کس تاک سے باندھے

ہے کاسۂ سر اپنا ملیّب تری بو سے
اب دستۂ گل لیکے کوئی تاک سے باندھے

فخر اپنے تُنک کا فلک چاہے سو کر لے
پر شرط نہ غربال دل چاک سے باندھے

ہر چند نظر باز ہے یہ نرگس شہلا
پر تاک نہ اس دیدۂ بیباک سے باندھے

صحرائے شکار اوسکے مین بیٹھا ہون باُمید
شاید مجھے کر صید وہ فتراک سے باندھے

سخت جگر و دل سے جو بندھا ہمنین بندھتا
پھر آنسوؤنکی ندی کوئی خاک سے باندھے

تکنے کی فقط تاک کا ہون یار و گنہگار
کوئی باندھے مجھے تو شجر تاک سے باندھے

جوڑے کو جو وہ نازنین باندھے تو ہے لازم
تار نگہہ چشم ہوسناک سے باندھے

ماٹی سے ہماری وہ بنا کر کے بگولے
چکر ہی مین رکھتا ہے سدا چاک سے باندھے

اس چرخ سے کیا رکھئے بھلا چشم نکوئی
جو بیر پس از مرگ بھی ہے خاک سے باندھے

بہتر ہے نیاز آپ کہ تو رشتۂ اخلاص
ہر ایک سے توڑے شہ لولاک سے باندھے

مجھے بیخودی یہ تو نے بھلی چاشنی چکھائی
کسی آرزو کی دل مین نہین اب ہی سمائی

نہ حذر ہے نے خطر ہے نہ رجا ہے نے دعا ہے
نہ خیال بندگی ہے نہ تمنّائے خدائی

نہ مقام گفتگو ہے نہ محل جستجو ہے
نہ وہان حواس پہنچین نہ خرد کو ہے رسائی

نہ مکین ہے نے مکان ہی نہ زمین ہی نے زمان ہے
دل بینوا نے میرے جہان چہاونی ہی چہائی

نہ وصال ہی نہ ہجران نہ سرور ہے نہ غم ہے
جسے کہئے خواب غفلت سو وہ نیند ہمکو آئی

مری قبر تو اُٹھتے جہان ہون ہمیشہ ہان کہان ہوتا
جو دو ہی کے تھے لوازم سو رہائی اوسنے پائی

میان مین رہا ہون جب تو سخن نیاز بولون
سنوگے زبان سے وہی جو کہیگا نائی

ستارے نہین یہ شبِ تار کے
شرارے ہین آہِ شرربار کے

مبارک رہے تجھکو واعظ بہشت
میان ہمتو طالب ہین دیدار کے

جو دیکھے تجھے بلبل اے رشکِ گل
نہ پھٹکے کبھی گردِ گلزار کے

صفائی ترے سلکِ دندان کی دیکھ
ہوئے غرقِ دریا گہر ہار کے

عجب کیا جو تشریف لاؤ ادھر
عیادت کو آتے ہین بیمار کے

کہان فصلِ گل ہے کہان وہ ہوا
چلو بلبلے رو وین گلے خار کے

غزل اور ایسی ہی کہیو نیاز
کہ مشتاق ہین تیرے اشعار کے

چھٹا ہاتھ سے چشمِ خونخوار کے
لیا زلف نے دام مین مار کے

جنبش جو ابرو مین ہے یار کے
سو چھڑتے ہین وہ ہاتھ تلوار کے

یہ دن رات ہین یا کہ ہندو و تُرک
کہ ہمدوش ہین زلف و رخسار کے

کھلی آنکھ پیتے ہی وحدت کا جام
ہوئے مست و سرشار دیدار کے

خموشی کا عالم ہے اپنا مقام
نہین آشنا بحث و تکرار کے

جو آزاد ہین کفر و اسلام سے
نہ قیدی ہین سبحہ نہ زنار کے

یہ دل سب بے بہا جنس ہے اے نیاز
بہا مت اسے بن خریدار کے

جو ہیں آشنا تیرا اسرار کے
وہ ہیں یار ہر یار و اغیار کے

اندھیرا اجالا نہاں اور عیاں
یہ جلوے ہیں سب جلوۂ یار کے

بہار و خزاں ہمیشہ ہے ایکسان
کبھی یار گل ہیں کبھی خار کے

ادھر کی نہیں جانتے رسم و راہ
میاں ہم تو باشندے ہیں پار کے

بنا توڑ ہستی کی لے گنج وصل
بڑا گنج ہے زیر دیوار کے

کہاں سے کہاں لیکے پہنچا یہ دل
ملائک جہاں سے رہے ہار کے

نہیں قیس و فرہاد سا میں نیاز
کہ ہوں گرد صحرا و کہسار کے

سو منہ اپنا جو تو نے دکھایا مجھے
وہیں بیخبر جو ڈھونڈھا نہ پایا مجھے

بسا میری آنکھوں میں تو اسقدر
کہ تجھ بن نظر کچھ نہ آیا مجھے

کہاں تک کہوں لطف و احسان عشق
کہ جوں جوں گھٹا میں بڑھایا مجھے

یہانتک دیا مجھکو حسن عروج
کہ بندے سے مولا بنایا مجھے

میں قربان ہوں تیری نظروں کے یا
ملاتے ہی آنکھیں گمایا مجھے

کہاں ہیں کدھر بیخودی کا مقام
وہاں سے یہاں تو ہی لایا مجھے

نیاز اب یہی ہے دعا و طلب
رکھ اپنا ہی بندہ خدایا مجھے

یہ جو ہے کون و مکان یار وہیہ ہے سب لاشئے
جسکو کہتے ہو جہان یار وہیہ ہی سب لاشئے

گرچہ ہے نام و نشان کا ہی یہ سب نام نشان
پر یہ نام اور نشان یار وہ یہ ہے سب لاشئے

نہ تصوّر مین حق آوے نہ بیان کر سکیے
چہ تصوّر چہ بیان یار وہیہ ہی سب لاشئے

سوجھتا ہے وہی جو کچھ کہ تخیل بندھ جاے
حق جسے کہیے وہان یار وہ یہ ہی سب لاشئے

ما عرفناک کہین صاحب لولاک جہان
بس وہان وہم گمان یار وہیہ ہی سب لاشئے

نہ تو کچھ بولو نہ دیکھو نہ سنو مثل نیاز
دیدہ و گوش و زبان یار وہ یہ ہی سب لاشئے

روٹھا ہوا وہ پیارا اگر اپنے سے من جاوے
بگڑا ہوا کھیل اپنا ایک آن مین بن جاوے

یہ سوز دروں مجھکو کچھ پھونکے ہی ڈالے ہے
آجانی گلے لگ جا تو جی کی جلن جاوے

رونا مجھے آتا ہے اس طفل مشرک اوپر
یون آنکھون مین پل پل کے جا خاک مین سن جاوے

مین جان بلب آیا ہون اس ہجر کے ہاتھون سے
یا آملے وہ دلبر یا جی کی لگن جاوے

عاشق ہو نیاز اوسپر گل پھاڑے گریبان کو
گر سیر کو گلشن کی وہ غنچہ دہن جاوے

کہتے ہین جسکو عشق ہمارا ہی نام ہے
شور و فغان کی اپنے یہان دھوم دھام ہے

گر پھونک دون جہان کو تو کچھ عجب نہین
مین آگ کا بھبوکا ہون میرا یہ کام ہے

ہوش و خرد سے ہمکو سرو کار کچھ نہین
ان دونون صاحبون کو ہمارا سلام ہے

منزل ہماری پاتے ہین کب شیخ و برہمن
اسلام و کفر سے پرے اپنا مقام ہے

دیر و حرم میں اور کلیسا کنشت میں / پھرتا ہمارے نام کا دم ہر کدام ہے

پر اک نیاز اپنے سے ہمراز ہے کہ وہ
شاہِ نجف امیرِ عرب کا غلام ہے

میں وہ کوئی ہوں جسکا خدائی میں نام ہے / کہتے ہیں جسکو حسن سو مجھپر تمام ہے
عالم میں میری جلوہ نمائی کا ہر طرف / غوغا ہے غل ہے شور ہے اور دھوم دھام ہے
خلقت کے کان پڑ ہیں اسی ذکر سے ہوئے / ہر ہر زبان پر یہی بات اور کلام ہے
جس دل میں دیکھیے تو ہماری ہی چاہ ہے / جو آنکھ ہے سو تاک رہی ہمکو مدام ہے
ہر سر کے بیچ اپنا ہی سودا ہے بھر رہا / اپنی تڑپ میں ریشہ و رگ ہر کدام ہے
دیکھا ہے جسنے حسن ہمارا بچشمِ دل / خوبانِ اس جہان سے کب اوسکو کام ہے
حاضر ہے بندگی میں ہماری تمام خلق / از عرش تا بفرش سب اپنا غلام ہے

رکھتا ہے ہمسے ہر کوئی راز و نیاز شیخ
پر ایک نیاز اپنا مدار المہام ہے

بہارِ چند روزہ سے دل اپنا شاد کیوں کیجیے / ہوای حسن پر دل کو عبث برباد کیوں کیجیے
لگا کر دیدہ و دانستہ اپنے پانوں پر تیشہ / بکوہِ عشق اپنا قتل جیوں فرہاد کیوں کیجیے
لبِ شیریں کی باتوں پر جو کیجیے تلخ کام اپنا / گئے اوقاتِ راحت کے تئیں پھر یاد کیوں کیجیے
نہ دیجیے خال و خط کے دام و دانہ پر میاں دلکو / اگر دیجے تو پیچھے نالہ و فریاد کیوں کیجیے
سنو گر مرغِ دل کے آب و دانہ کی خبر لینی / تو اپنے دام میں اوسکے تئیں صیاد کیوں کیجیے

جو انگوٹھیان ہین آتے ادمی کہے ہے منہکے یون ظالم | جسے کیجئے غلامی مین اوسے آزاد کیون کیجئے

نیاز اب چپ رہو کو نہ کرو افسانۂ غم کو
جہان سے اوٹھ گئی ہے داد بس فریاد کیون کیجئے

سرزمین چشت کی آب و ہوا کچھ اور ہے | دین و دنیا سے نرالا اور ہی کچھ طور ہے
پھر رہے ہین ہر گلی کوچہ مین از خود رفتگان | عشق کی وہان سلطنت ہے بیخودیکا دور ہے
کوئی سبحانی کہے کوئی انا الحق بلبلا سے | بل بے تیرا بلبلانا یہہ مقام غور ہے
کوئی شغلِ نیستی مین نیست و نابود ہے | کوئی نظّارہ مین حق کے اک تماشا طور ہے
ہے حضورِ حق تعالی اونکی گاہے بود و باش | دیکھتے ہین خلق کے گو وہ پلی ولا ہور ہے
خندہ و گریہ بہم ہمدم ہین اون یاروں کے بیچ | جو کوئی روتا ہے پھر ہنستا وہین فی الفور ہے
جیب شگفتہ سکھ ہوا اوٹھین اور بیقرار ہی ہو قرار | پھر تو مہر و لطف سے خوشتر جفا و جور ہے
کیا ہی تیزی اور تندی کہتی ہے اونکی نگاہ | جا پڑے جسپر نظر رہتا وہین وہ ٹھور ہے
وہ جو اک عرصے مین ہوتا ہے میسّر اور جا سے | یاوری سے عشق کی حاصل یہان فی الفور ہے
یہ تو سب سچ ہے مگر اون مین سے گننا آپ کو | ہرزہ گوئی ہے نیاز اور لاف ناخوش طور ہے

وہ تو الماسِ نگین ہین یا کہ ہین دُرِّ ثمین
کانچ کی تو پوت ہے یا ریزۂ بلّور ہے

من موہن جب جہپ کھلائی سرسون پہولی انکھونمین — پریم کی زردی مکھ پر چھائی سرسون پہولی انکھونمین

نیاز کہائی سلونے بہائی ہوش کیے بیہوشی آئی — خود ہی گئی تب ملی خدائی سرسون پہولی انکھونمین

ایضاً

کچھہ کا کچھہ ہی دیت دکہائی سرسون پہولی انکھونمین — ہر ہر بہنا سمندر پہچانون ہمہ ذرہ خورشید

واہ گروجی خوب سجھائی سرسون پہولی انکھونمین — بندہ کو مولی کہانون قیدی کو بے قید

ان کہنی موسون کہلائی سرسون پہولی انکھونمین — اونچ نیچ مین فرق نہ جانون دولی ہولی تا ہید

وحدت من پر ایسی چھائی سرسون پہولی انکھونمین — نیاز آپ کو آپ سجا نو سمجہا عمرو کت زید

لگ گئی پریت کورا ای سرسون پہولی انکھون مین

ایضاً

مدہ سبحانی جوش مین آئی دیکھوجی اب اُبلے ہے — سمند بند مین ڈبکی کہائی دیکھوجی اب اُچہلے ہے

لگ گئی پریت کورائی دیکھوجی اب اُگلے ہے — نیاز کے پردے مین ہی خدائی دیکھوجی اب نکلے ہے

منہ

صُمٌّ بکمٌ عمیٌ ہوکے حق سے دھیان لگاؤجی — بیرنگی کی صورت جماکے اپنا آپ گماؤجی

پاک منترہ پوسے ہوکے سبحانی گن گاؤجی — نیاز گیا جب الله لوگو کون رہا فرماؤجی

منہ

سُن دُہن مرلی من موہن کی سُدہ بُدہ سب بسرائی — سکہی سہیلی ستاک کی کہیلی ناکہین پریت پہچانی

ہر صورت مین نیاز کو جانو ایسی مست بورائی — پلیت کی ریت کہا ہوت ہی سانچ کہو گر گیانی

منہ

جوگنیا کا بھیس بنا کے پی کو ڈھونڈن جاؤن | نگری نگری دوار دوارے پی پی سبد سناؤن

درسن بھکاری جگ بین ہو کے درشن بھچا پاؤن | تن من جوبن او نپر واروں تب مین نیاز کہاؤن

ہوری

ہوری ہو رہی ہے احمد جیو کے دوار | حضرت علی کو رنگ بنو ہے حسن حسین کھلار

ایسی ہوری کی دہوم مچی ہے چہونڈور پری ہے پکار | ایسو انوکھو چتر کھلاڑی رنگ دینو سنسار

نیاز پیارا بھر بھر چھڑکے ایکہی تک سمن بچکار

ایضا

سن ہوری سجنی رت پھاگن کی آئی بہار | ہوری کھیلے دھوم مچائے ناچے دیدے تار

نیاز پیارا چتر کہاوے البیل کھیل کھلار | نکہ مینڈین اور پہگوا مانگین تب ہم چتر انار

ایضاً

سن بہمن پیارہ موہ نہ رہمن تج دینو ری | پہلے تو بانکی آن دکھا کے من میرو ہر لینو ری

اب من کو بیراگ لیہ ہے آپ ہست تک پھینو ری | نیاز پیا کو ہمری سنگت سے سوتن بیرن چھلینو ری

ایضاً

سکھی جائے ہے ڈارے برہا اگن سب گات | بید جو ناری دیکھن لاگو پھالک پر گیو ہات

ہمن بہمن کو پیا تج دینو سوت کا پکرو ہات | نیاز پیا بن کیونکر گجرے کیسے کٹے دن رات

ایضاً

اَنگو جو بنوا کیسے کرا کھون سنبھار — ابنوا موسے لے ٹیسو پھولے برن برن کی بہار
آیا پھاگن سب ہوری کھیلین ترنی باری یار — ہمرے سیت گو لوا کینو وینو موسے بسار

برہ اگن موہے جارے ہے ڈاڑہی چین پل سوبار
نیاز پیا بن جی نکست ہے ایسی لگن بہت پار

مئنہ

اچرج دیکھ موہ پیر داس دارہت موسے گھر ناہین — ہون اگیانی گہر ناہین کھوجت بھٹکت جا ناہین
ست گرو کی کرپا کینو پیا پاسے ڈاری گر باہین — گہر باہر آپ وہی ہے نیاز ہون ناہین ہون ناہین

مئنہ

من لاگو ایسی چھوٹی لگ گئی پریم کی ڈوری — نین بھر آئین نا نہہ ورت ہین جات دہرت پی اور
برہا اگن سلگت ہے تن مین جل بل بھسم بھیو ری — نیاز تہاری ہے بلیان بیگ کہبر لیو موری

مئنہ

مین تو پوری ہی سن اسے سکھی آن برہا کینو جور — تاری موہے انگارے لاگین وہ ہوا ن دہار ہو بہور
دیکھون مین ہماسے ڈشت لگائے چشت کے جیند کی اور — گنج شکر کے نند چند پر بہیو ہے نیاز چکور

مئنہ

کاہے کلا کل نا ہنین پرت ہے پیا کل بہت سر گر — نا جانون کا ہوت ہے من مین لیٹھی پیر
سگری رین موہے تڑپت بیتی نینن وہ ہر کت نیر — پیر نظام نیاز اپنی کی آن بندہا ؤ دہیر

ایضاً

نیا لگا دو پار خواجہ موری نیا لگا دو پار ۔ بنا کھویا بھی ہون آن پڑی منجدھار
تاکو ہی اپنا ساتھ گہیا تاکو ہی کھیون ہار ۔ بوڑی جات ہے نیاز کی نیا تم ہوتے جگ تار

ایضاً

نظام الدین گریب نواج بانہہ گہی کی تہیں کو لاج ۔ نزری از بخش محبوب الٰہی سرس امیر جہا سرتاج
گنج شکر کی پیارے دلارے سوہت تمپر ہند کو راج ۔ سب مورے من کی کاج سنوارو تن من جیسن کیہو ہون نیاج

کبت

رنگ رلا پھلبسنت نئی رت حضرت نبی رسول کی ۔ بھری رنگ حسن کی ہری لال لال کلیاں جیبن لگی لی
عاشق بھونرا درس کے پیاسے انگ نہ ماوت پھول کی ۔ علی بتن بھی واکی مالی رب کے حضور بنائی ڈالی

ویوا انعام امت کے شفاعت لینی نیاز قبول کی

ہوری

ہوری کھیلن شام سے مین چلی برج کی نگریا ۔ ہاتھ مین تھال عبیر گلال کو سر پر رنگ کی گگریا
چھو پیا ہمرے چوندر چھر کے مین بورہوں واکی پگریا ۔ نیاز چھونا چاہت پوجت کیو بتاے دیو ڈگریا

منہ

سکھی جاسے کہو من موہن کہیا تڑپت ہی توہی درس کو ۔ موہے کاہو کل نا ہین پرت کیو پیا کل تن من ہمن کو
دو مکھ دیپ چھبن سب کہو ہی دیو جیون سبت ہو تن مکتن کو ۔ جب نیاز بلن سکت نہ ہی پھر کاکرہوں ان ہاتھن کو

منہ

ہلسات جیا پیا دیکھین کو نہ سہات کچھو موہنہ پر ہمن کو ۔ دو نین بھیج جھرکی جھرنا لن لغن بدرا ہلیں رت ساون کو

اعلان

دیوان ہذا بترتیب جدید و اضافہ و اجازت حضرت

خلف الصدق مصنف دیوان کے جناب سید

محمود شاہ صاحب نے طبع کرایا ہے۔ اسکی

رجسٹری حسب قواعد گورنمنٹ بنام ممدوح

کرالی گئی۔ کوئی صاحب مجاز طبع نہیں ہیں جس کتاب پر

مہر جناب ممدوح کی نہ ہو وہ مال مسروقہ ہے۔ اسکی

خریداری سے اجتناب لازم ہے

المشتہر

جلال الدین احمد۔ مطبع انوار احمدی الہ آباد